

TÜRK BASININDA SÜDET ALMANLARI MESELESİ THE SUDETEN GERMANS ISSUE IN THE TURKISH PRESS

•Sibel PAK¹

¹ Doktorant, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye

Öz

Çekoslovakya, Birinci Dünya Savaşı sonunda kurulmuş demokratik bir cumhuriyetti. Bu cumhuriyet, liderlerinin başlangıçta hedeflediği Slav asıllı ulus devlet yerine Çek ve Slovakların kurucu unsur olduğu ancak azınlıkların da yer aldığı çok uluslu bir yapıya sahip olmuştu. En kalabalık azınlık, üç buçuk milyon nüfusla Almanlardı. Çoğunluğu Südet Dağ sırasının bulunduğu Almanya sınırındaki Südet Bölgesi'nde yaşayan bu Alman azınlık, yanı başında Versay Antlaşması'nın bağlarından kurtularak güçlenen ve silahlanan Almanya'nın da etkisiyle Çekoslovakya'ya başkaldırmaya başladı. Konrad Henlein liderliğinde kurulan Alman Südet Partisi etrafında toplanan Südet Almanları, önce daha fazla hak, sonra özerklik ve nihayetinde Almanya'ya ilhak olmak istediler. Nazi Almanya'sının tahrikleriyle şiddetlenen olaylar, kanlı bir hal alırken 1938 yılında Südet Meselesi uluslararası bir soruna dönüştü. Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Sovyetler Birliği Çekoslovakya üzerinden kozlarını paylaşırken Çekoslovakya bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumaya çalıştı. Yeni bir paylaşım savaşının dünyanın kapısını çaldığı bu dönemde Südet Meselesi bu savaşı başlatabilecek potansiyele fazlasıyla sahipti. Bu nedenle konu, ilgili devletlerce barışçıl şekilde çözülmek istendi. Bütün süreç, dünyada olduğu gibi Türk Basınında da ilgiyle takip edildi. Basında yer alan haber, yorum ve makaleler, dönemin dış politika çizgisini yansıtmaktadır. Türkiye'nin Çekoslovakya ile olan olumlu ticari, siyasi ve kültürel ilişkileri, basının konuya yaklaşımını şekillendirmiştir. Çekoslovakya'da yaşananlar, büyük bir savaşa yol açabileceğinden ya da mevcut dengeleri değiştirebileceğinden dolayı endişeyle izlenmişti. Bu çalışma, Türk Basını ve Kaynakları üzerinden yeterince ele alınmamış olan konuyu inceleyip ilgili dönemi aydınlatarak literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Basını, Südet Almanları, Çekoslovakya, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Sovyetler Birliği.

Abstract

Czechoslovakia was a democratic republic established at the end of World War. Although its leaders initially aimed for a Slavic nation-state, this republic had a multinational structure where Czechs and Slovaks were the founding elements, but minorities were also included. The largest minority was the Germans, with a population of three and a half million. This German minority, mostly living in the Sudetenland region bordering Germany, where the Sudeten Mountains are located, began to revolt against Czechoslovakia, influenced by Germany, which was strengthening and arming itself by breaking free from the constraints of the Treaty of Versailles. The Sudeten Germans, gathered around the German Sudeten Party founded by Konrad Henlein, initially sought more rights, then autonomy, and ultimately annexation to Germany. Fueled by Nazi Germany, the events escalated into a bloody conflict, and in 1938 the Sudeten Question became an international issue. While Germany, Great Britain, France, Italy, and the Soviet Union were vying for power over Czechoslovakia, Czechoslovakia was trying to maintain its independence and territorial integrity. At a time when a new war of partition was knocking on the world's door, the Sudeten Question had a significant potential to trigger such a conflict. Therefore, the issue was intended to be resolved peacefully by the relevant states. The entire process was closely followed in the Turkish press, just like the rest of the world. News reports, commentaries, and articles in the press reflect the foreign policy stance of the time. Turkey's positive trade, political, and cultural relations with Czechoslovakia shaped the press's approach to the issue. The events in Czechoslovakia were watched with apprehension because they could lead to a major war or alter the existing balance of power. This study aims to contribute to the literature by examining this insufficiently addressed topic through Turkish Press and Sources thereby illuminating the relevant period.

Keywords: Turkish Press, Sudeten Germans, Czechoslovakia, Germany, England, France, Italy, Soviet Union.

Sorumlu yazar: Sibel PAK

Doktorant, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE

E-mail: sibelpak3@gmail.com ORCID ID 0000-0003-4814-7012

Geliş tarihi: 23.07.2025 Kabul tarihi: 24.03.2026 Publication Date: 24.03.2026

Atf bilgisi: Pak, S. (2026). Türk Basınında Südet Almanları Meselesi, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 45(80), 103-120

Giriş

28 Ekim 1918'de kurulan Çekoslovakya, bir ulus devlet kurma amacıyla yola çıkan devletin kurucuları Tomas Garrigue Masaryk¹ ve Edvard Beneş'in² hedeflerinin aksine çok uluslu bir yapıya sahip olarak doğmuş, batılı demokratik değerleri ilke edinmiş bir cumhuriyetti.³ Bohemya, Moravya ve Silezya topraklarında yaşayan birbirinden farklı ulusları birleştirerek⁴ oluşturulan ülkenin çok parçalı bu durumu, daima yapısal bir bozukluk ve hata olarak görülmüş, kurulmasından yirmi yıl sonra parçalanmasının nedeni de bu olmuştu. Yedi milyon Çek unsuruna karşılık, toplamı sekiz milyonu bulan Alman, Slovak, Macar, Polonyalı, Ruten ve Yahudi bulunmaktaydı.⁵ Yaklaşık bin yıldır bu bölgede yaşayan Çekler ve Slovakların⁶, aynı kökenden gelmelerine karşın ilkinin Alman, ikincisinin Macar hakimiyetinde yaşamasından kaynaklanan farklılıkları vardı.⁷

Masaryk, 1915'te Çek Ulusal Konseyi'ni kurarak Çek ve Slovak arkadaşlarıyla birlikte bağımsızlık mücadelesine başlamıştı. Konseyin Genel Sekreteri olan Edvard Beneş'le birlikte İngiltere ve Fransa nezdinde sürekli girişimlerde bulunarak onları bağımsız Çekoslovakya için ikna ettiler.⁸ Kurdukları Çek Lejyonlarının da bunda payı büyüktü.⁹ Çek ve Slovakların Fransa, İngiltere, Rusya'da oluşturdukları gönüllü birliklerin fedakarlıklarıyla¹⁰ Çekler ve Slovaklar, savaş sonunda bağımsız bir vatana kavuştular.

Ancak, savaş sonu anlaşmalarıyla belirlenen Çekoslovakya'nın sınırları konusunda pek akıllıca davranılmadığı, sonradan anlaşılmıştı. Bohemya, etrafındaki yüksek dağlarla savunma için elverişli bir doğal sınırdan burada Almanların yoğun olarak yaşaması Versay görüşmelerinde bir ikileme yol açmış, sonunda Alman bölgelerin Çekoslovakya içinde kalması olabilecek en iyi çözüm olarak kabul edilmişti.¹¹ Südet Bölgesi'nin Çekoslovakya sınırları içinde kalmasında Masaryk ve Beneş ısrarcı olmuşlardı. Bunun özellikle iki nedeni vardı: Birincisi güvenlikti. Bu bölge olmadan Çekoslovakya her türlü saldırıya açık olacaktı. İkincisi ise ekonomikti. Burası, silahtan dokumaya hemen her alanda endüstrileşmiş bir bölgeydi. Üretilen sanayi ürünleri pek çok ülkeye ihraç edilmekteydi.¹² Kısaca, Almanların çoğunlukta olduğu bu bölge "iktisadi, siyasi ve askeri hesaplarla Çekoslovakya'da bırakılmıştı".¹³ Böylece Çekoslovakya, dağılan Avusturya- Macaristan İmparatorluğunun nüfusunun %27'sini alırken ağır sanayinin %80'ini almıştı.¹⁴ Bölgedeki Alman azınlığın en önemli şikâyetleri, Alman bölgelere Çek Memurlar atanması, Çekçe konuşmaya mecbur bırakılmaları ve esasen azınlık statüsünde olmalarıydı. Nüfuslarına nispetle kurucu unsur olmaları gerektiğini ileri sürüyorlardı.¹⁵

¹ 7 Mart 1850'de Hodonin'de doğmuş olan Masaryk'in annesi Moravyalı bir Alman, babası Slovak'tır. (Karel Capek, Talks with T.G. Masaryk, trans. Michael Henry Heim, Catbird Press, 1995, s.77.) Prag Üniversitesi'nde Felsefe Profesörü olarak çalışan Masaryk, Birinci Dünya Savaşı başlayınca Çek bağımsızlık hareketinin önderi, Çekoslovakya'nın kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı oldu. (Cumhuriyet, 7 Mart 1935, s.6.)

² Masaryk'in öğrencisi ve Çek bağımsızlık mücadelesinde en yakın arkadaşı olan Edvard Beneş, 28 Mayıs 1884'de Bohemya'da yoksul bir Çek bir ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Çekoslovakya'nın kurucusu ve ilk Dışişleri Bakanıdır. Masaryk'ten sonra Çekoslovakya Cumhurbaşkanı olarak seçildi. (Ulus, 29 Mayıs 1937, s.8.)

³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980 C.1.*, 7.bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991, s. 181.

⁴ D.J. Toseviç, *Çekoslovakya*, Uçak Basımevi, İstanbul, 1938, s.34.

⁵ Armaoğlu, 1991, s.181.

⁶ J.M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2022, s.218, Toseviç, 1938, s.34.

⁷ Isaac Don Levine, "The Birth of New Nations – Bohemia", *New York Tribune*, 8 July 1917, s.3.

⁸ Kurun, 16 Eylül 1938, s.6.

⁹ Kezban Acar Kaplan, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa Devletlerinin Rus İç Savaşına ve Rus Mültecilerine Bakışı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXII/44 (2022 -Bahar), s. 182.

¹⁰ Vladimír Nosek, *Independent Bohemia*, J.M. Dent&Sons Ltd., London, 1918, s.81. Savaş sırasında Çek Ulusal Konseyi, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya'da Çek Lejyonları kurarak Çek ve Slovakların bu ülkeler için savaşmasını sağladılar. İlk lejyonlar, Avusturya- Macaristan Ordusundan düzenli olarak firar eden askerlerle esir düşenlerden oluşturuldu. Bu lejyonlar, İtilaf Devletlerinin savaşta kazanmasında rol oynadılar. (Cumhuriyet, 11 Haziran 1938, s.7)

¹¹ Çekoslovakya'nın sınırları, Versay, (madde 27) Saint-Germain (madde 27) ve Trianon (madde 27) Anlaşmalarıyla tespit edilmiştir. (Yusuf Osman Bükülmez, "Rus-Çek Paketi", *Tan*, 13 Mayıs 1935, s.5.) Çek sınırları içinde kalan Alman azınlık en baştan ya Almanya yahut Avusturya'ya katılmak istemişlerdi. Fakat bu istekleri, Çekoslovak Hükümeti tarafından kesin bir dille reddedildi. (Cumhuriyet, 15 Haziran 1938, s.2.)

¹² Porselen, şeker, cam, kâğıt, deri, dokuma, ayakkabı, maden, bira sanayii, uçak, tank, her tür silah ve mühimmat, tarım ve orman ürünleri üretilmekteydi. (Son Posta, 14 Ekim 1938, s.9)

¹³ Tevfik Rüşü Aras, *Görüşlerim*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul, 1945, s.71.

¹⁴ Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, çev. Savaş Aktur, Dost Kitabevi, Ankara, 2004, 2. bs., s.181.

¹⁵ J.C. Johnstone, "Çekoslovak Devleti Nasıl Teşekkül Etti?", Cumhuriyet, 28 Mart 1938, s.7.

1935 yılında Cumhurbaşkanı olarak seçilene kadar Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Edvard Beneş, ülkenin güvenliğini tehdit eden sorunların farkındaydı. Revizyonist komşularına ve ülkenin azınlık sorunlarına karşı önlemler aldı. Askeri önlemlerin yanı sıra ülkenin emniyetini Milletler Cemiyeti, Küçük Antant ve Fransa ile olan ittifakına bağladı. Bu üç unsur, Çekoslovakya'nın güvenliğinin üç temel sütunuydu.¹⁶

Almanya'yı yöneten Hitler'in ülke dışındaki Almanların bulunduğu bölgeleri Almanya'ya katma hedefiyle¹⁷ birlikte Çekoslovakya'nın çok parçalı etnik yapısı, ülkeyi parçalanmaya götüren sürecin sıçrama taşı oldu. Süreci başlatan unsur ise azınlık olmayı hiç sindirememiş olan Südet Almanları oldu. Nazilerin karışıklık çıkarması ve Almanya'nın desteğiyle¹⁸ 1933 yılından itibaren tedricen yükselen olaylar, 1938'e gelindiğinde Çekoslovakya'yı adeta bir yangın yerine çevirdi. 1933 yılında Konrad Henlein¹⁹ isminde bir Südet Almanı tarafından kurulan Südet Alman Partisi²⁰, giderek artan etkisi ve oy oranıyla ülkenin bütünlüğünü bozmaya yönelik her türlü tutumu benimsedi. 1938 yılında Henlein'in her önemli karar ve açıklamadan önce yahut sonra Hitler ile görüştüğü, onun fikirlerini savunup onun yönlendirmesine göre hareket ettiği saklanmayan bir durum haline gelmişti.²¹

Almanya'nın dış politikasındaki ana hedeflerinden biri Sovyetler, Fransa ve Çekoslovakya arasındaki anlaşmaların²² "fesih ve ilgasıydı". Almanya Çekoslovakya üzerindeki emelleri açık olmasına karşın ittifakları nedeniyle açıktan ona saldıramıyor, bunun yerine İngiltere üzerinden Sovyet- Fransız ittifakını feshettirmeye çalışıyordu. O feshedilirse Çekoslovak-Fransız ittifakı kendiliğinden bozulacaktı. Bu yolda Çekoslovakya'daki Almanları kullanarak onları ayaklanmak için kışkırtıp ayaklanmaya karşı Çek hükümeti gerekli tedbirleri alınca da müdahale etmeyi planlamıştı. Fransa'nın ittifakına sadakat göstereceği resmi olarak açıklanınca Südet Almanlarının geniş haklar ve özerklik taleplerini tahrik edip açıktan destek verme yoluna gitti. Onların Reich 'in himayesinde olduğunu ilan ederek Çekoslovakya'yı zor bir duruma düşürdü.²³

Almanya, Avusturya'yı ilhak ettikten sonra Orta Avrupa'daki hegemonyasını güçlendirme ve doğuya doğru ilerleme konusunda Çekoslovakya'yı engel olarak görmekteydi.²⁴ Fransa ile Sovyetler Birliği'nin kendisini çember içine almak için Çekoslovakya'yı kullandıklarını düşünüyordu. Güçlü müttefikleri olan Çekoslovakya'ya doğrudan saldırmayı riskli bulan Almanya, Südet Almanları kozunu kullanarak istediğini elde etme yolunu tutmuştu.²⁵ Almanya'nın konuya müdahaleleri ve Orta Avrupa'nın karışık ittifaklar ağı²⁶, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve İtalya'yı meselenin içine çekmiş, Çekoslovakya'nın da sorunun çözümünde yetersiz kalarak Fransa ile İngiltere'nin yardımını istemesi bunu perçinlemiş ve konu o günlerde ilgili bütün devletlerle halkları tarafından alaka ile takip edilmişti. Türkiye'de de dönemin basını, konuya geniş yer ayırmış, süreci ilgiyle takip etmişti. Çünkü Türk Hükümeti, konuyu dikkatle gözlemlemekteydi. Hükümetin genel kanısı, bir haksızlığın başka bir haksızlıkla giderilemeyeceği ve Çekoslovakya'ya yapılan uluslararası baskının doğru olmadığı şeklindeydi. 1938 Yazında Atatürk'ü Savarona Yatında ziyaret eden Romanya Kralı, Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Beneş'in Südet Meselesinin çözümünde zorluk çıkardığını söyleyince Atatürk, "Bir devlet reisi muhafazası kendisine emanet edilen yerleri terk etmek için nasıl kolaylık gösterebilir?" diyerek Çekoslovakya Cumhurbaşkanı'nı savunmuştu.²⁷ Türk Basını da konuyu bu çizgide ele almıştır.

¹⁶ Dr. Edvard Beneş, *The Problems of Czechoslovakia*, Orbis Publishing Co. Prague, 1936, s.32-34.

¹⁷ Kemal Girgin, *Çağdaş Politika ve Diplomasi El Kitabı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s.36.

¹⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918- 1994*, 10. bs., İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s.59.

¹⁹1938 yılında Dünya Basımının Südet Almanlarının Führeri dediği Konrad Henlein, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Ordusunda çavuştu. Savaşta esir düşmüş, özgürlüğüne kavuşup geri döndüğünde Çekoslovakya vatandaşı olduğunu görmüştü. Bir bankada memur olarak çalışan, daha sonra Beden Eğitimi Öğretmeni olan Henlein, 1929'da dönemin milliyetçi Alman liderlerinin kendisini ziyaretinden sonra siyasete atılmış ve Südet Almanları davasının lideri olmuştu. (Akşam, 12 Haziran 1938, s.6.)

²⁰ 1933'te "Vatan Cephesi" adıyla kurulan parti, 1935'te Südet Almanları Partisi adını almıştı. Armaoğlu,1991, s.283.

²¹ William Shirer, *Günü Gününe Nazi İmparatorluğu*, çev. Müzehher Vâ-nû, Cem Yayınevi, İstanbul,1977, s.100.

²² Fransa ile Sovyetler Birliği arasında 2 Mayıs 1935'te karşılıklı yardım anlaşması imzalanmış, benzeri bir anlaşma 16 Mayıs 1935'te Sovyetler ile Çekoslovakya arasında imzalanmıştı. Cumhuriyet, 10 Mayıs 1935, s.3. Oral Sander, 2002, s.48, Armaoğlu,1991, s.284.

²³ T. C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 501.31264.123950.12., 30 Nisan 1938.

²⁴ Pierre-Etienne Flandin, "Çekoslovakya Karşısında Avrupa, Almanya", *Yeni Sabah*, 29 Temmuz 1938, s.3.

²⁵ Ahmet Şükrü Esmer, "Dünkü ve Bugünkü Çek- Cermen münasebetleri", *Ulus*, 29 Nisan 1938, s.3.

²⁶ Ahmet Şükrü Esmer, "Delbos'un Orta Avrupa Seyahati", *Ulus*, 1 İlkkanun 1937, s.3.

²⁷ Aras, s.71.

Bu çalışmada, Südet Almanları meselesinde ilgili devletleri Münih Anlaşması'na götüren süreç, Türk Basınında konuya dair yayınlanan haber ve makaleler ışığında incelenecektir.

1.Südet Almanları Meselesinde Almanya ve İngiltere

1.1. Almanya'nın Meseleye Bakışı

Almanya, özellikle 1935 yılından itibaren giderek güçlenmeye başladı. Savaşın başka bir versiyonu olan²⁸ Versay Antlaşması'ndan yavaş yavaş kurtuldu.²⁹ Ekonomik buhranın bütün ülkeleri pençesine aldığı bu yıllarda Almanya, şartları iyi kullanarak Versay'ı geçersiz saymakla kalmamış, eski sömürgelerini istemeye ve bölgesinde yayılcı bir politika takip etmeye başlamıştı. Güneye ve doğuya ilerlemek isteyen Almanya'nın karşısındaki en önemli engel Fransa'nın sadık müttefiki olan Çekoslovakya'ydı. 1935 yılında Fransa'nın ardından Sovyetler Birliği ile askeri ittifak kuran ve karşılıklı yardım anlaşması imzalayan Çekoslovakya, Almanya için kesinlikle ortadan kaldırılması gereken bir devlettir.³⁰ İttifakları ve güçlü bir silah sanayii olan Çekoslovakya'ya doğrudan saldıramayan Almanya, dolaylı bir yol tutarak Südet bölgesinde yaşayan Alman azınlığı kışkırtmaya başladı. 1938 yılında çığırından çıkmaya başlayan Südet Meselesinde Almanya muhatap olarak İngiltere'yi seçmişti. Karanlıkta kalan taraf, İngiltere'nin tavrıydı ve olayların gidişatını da belirleyecek olan İngiltere'ydi.³¹

1.2. İngiltere'nin Meseleye Bakışı

İngiltere, dış politikada Avrupa dengesini gözetmekte ve hiçbir devletin kendisini gölgede bırakmasını istememekteydi. Savaştan sonra Fransa'nın çok güçlenmesine karşılık Almanya'yı korumuştur. Almanya ise deniz silahları konusunda İngiltere ile anlaşmıştı ve İngiltere'nin damarına basacak bir tutumdan kaçınma konusunda dikkatliydi. Bu denge konusunda İngiltere hakemlik rolünü oynamaya kararlıydı. Çekoslovakya'ya karşı Milletler Cemiyetine olan taahhütleri dışında bir taahhüde girmeyeceğini açıklamıştı. İngiltere'nin dikkati, tehdit altında hissettiği Uzak Doğu'daki sömürgelerindeydi ve Avrupa'daki küçük çıkarları konusunda tavizler vererek Almanya'yı hoşnut etmeyi düşünmekteydi.³² İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği'nin aksine Çekoslovakya konusunda ilgilenmek istemiyor, Çekoslovakya da İngiltere garanti vermeden Almanya ile anlaşmak istemiyordu.³³ Çekoslovakya, azınlık sorununu çözmek için İngiltere ve Fransa'nın sınırları için güvence vermelerini ve sınırlarını korumaya alan Lokarno benzeri bir anlaşma yapılmasını istemişti.³⁴

İngiltere Başbakanı Chamberlain parlamentoda, Avrupa'da kendi ülkesinin çıkarlarını ilgilendirmeyen hiçbir savaşa hiç kimsenin hatırı için girmeyeceklerini açıkça ifade etti. Çekoslovakya'daki azınlıklar meselesinin barışçıl şekilde çözülmesini istediklerini vurguladı.³⁵ Ancak bir savaş çıkarsa tarafsız kalacaklarını söyleyemeyeceğini de ifade etti. Başbakan, İngiliz Dış Politikasına dair belirsizlik içeren konuşmasıyla aslında pek bir şey söylememişti.³⁶ İngiltere'nin şartların gereğine göre hareket edeceğini, Almanya ile Çekoslovakya arasındaki sorunların düzelmesi için her türlü barışçıl yardıma hazır olduklarını da açıkladı.³⁷ Başbakan Chamberlain, aslında savaş istemeyen İngiliz finans çevrelerinin çıkarlarını korumak üzere çözüm arayacak ve adeta bir "iş adamı" gibi davranacaktı.³⁸ İngiliz Basınında da Çekoslovakya'nın tamamen masum olmadığı, azınlıkları için gerekli düzenlemeleri zamanında yapmadığı biçiminde yazılar yayınlanmaktaydı. Örneğin, İngiliz Milletvekili Ramsay, yazdığı bir makalede azınlıklar konusunda açıkça Çekoslovakya'yı suçlamaktaydı.

²⁸ Ivan T. Berend, *20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi*, çev. Serpil Çağlayan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s.72.

²⁹ Ahmet Şükrü Esmer, "Almanya Versay Andını Yırttı", *Milliyet*, 19 Mart 1935, s.1.

³⁰ Hitler, Alman Nasyonal Sosyalizminin karşısına Bolşevikliği koymuş, bu fikri ve dolayısıyla Sovyetler Birliği'ni düşman ilan etmişti. Uluslararası kamuoyuna karşı Avrupa'yı Bolşeviklikten korumaya çalıştığı propagandasını yapıyor, dış politikadaki hamlelerini Bolşevikliğe karşı yaptığını izah ediyordu. Alman basını, uluslararası kamuoyunu ikna etmek için daima "komünist Çeklerin" Südetler'e saldırdığını anlatıyordu. (Muharrem Feyzi Togay, "Çekoslovakya işleri ve İngiltere", *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1938, s.2.)

³¹ Ahmet Şükrü Esmer, "Harb tehlikesi mi?", *Ulus*, 23 Mayıs 1938, s.3.

³² TDA, 534.37302. 149751. 19., 23.08.1937.

³³ Ahmet Şükrü Esmer, "Çekoslovakya'daki Almanlar", *Ulus*, 24 Mart 1938, s.3.

³⁴ Akşam, 23 Mart 1938, s.1.

³⁵ Yunus Nadi, "Çemberlain'ın Nutku ve Avrupa Muvazenesinde İngiltere", *Cumhuriyet*, 28 Mart 1938, s.1.

³⁶ Ahmet Şükrü Esmer, "İngiltere ne zaman harbeder?", *Ulus*, 28 Mart 1938, s.3.

³⁷ Ömer Rıza Doğrul, "Otomatik Taahhütler", *Tan*, 25 Mart 1938, s.3.

³⁸ C. A. MacDonald, *The United States, Britain and Appeasement, 1936-1939*, Palgrave Macmillan UK, 1981, s.76.

Çekoslovakya'daki Alman azınlığın yirmiden fazla kez Milletler Cemiyetine zulüm gördükleri konusunda şikâyet başvurusunda bulduklarını fakat bu şikâyetlerin konseye hiç gösterilmeden reddedildiğini yazdı.³⁹ Ayrıca 1935'te büyük oy oranıyla seçimlerde başarılı olan ve en büyük parti haline gelen Alman partisinin kabinede aynı oranda temsil edilmesine izin verilmediğini, Çekoslovakya'da azınlık bölgelerinde anayasanın rafa kaldırıldığını ifade etti.⁴⁰ İngiltere, yeni bir savaşın başlamasını önlemek istiyordu. Çünkü Çekoslovakya nedeniyle başlayabilecek bir savaş o günlerde akıllardan geçmeyen bir ihtimal değildi. Bir İngiliz Yazar, "1938 Harbi" diye bir roman yazmıştı. Bu roman 1938'de başlayan büyük bir savaşın Alman Hava Kuvvetlerinin Prag'a yaptıkları ani baskınla başlayacağı tezini işlemekteydi.⁴¹

1.3. İngiltere'nin Sorunu Çözme Girişimleri ve Almanya

İngiltere, Almanya'yı yatıştırmak için Alman-Çek sınırının biraz değiştirilmesi ve Südet Almanlarına özerklik verilmesi için Prag Hükümeti nezdinde diplomatik girişimde bulunmaya karar verdi.⁴² Çekoslovakya, Nazilerin elinde hiçbir koz bırakmamak için gerekli bütün adımları atmaktaydı. Londra'da yarı resmi çevreler, İngiltere'nin Almanya ile Çekoslovakya arasındaki gerginliği çözmek için aracılık ederek her türlü diplomatik girişimi yapacaklarını belirttiler.⁴³ Çekoslovakya'nın Londra Büyükelçisi Jan Masaryk⁴⁴, Alman azınlık hakkında hükümetinin aldığı kararları düzenli olarak İngiliz Dışişlerine bildiriyordu.⁴⁵ Lakin, İngiliz Hükümeti, sorunun çözülmesi için Çekoslovakya'yı aralamak yerine ona Almanya ve azınlıkları ile anlaşmayı tavsiye etmeyi kararlaştırmıştı. Südet Almanlarına tam özerklik vermesini ve Almanya ile sınırında ufak düzenlemelere razı olmasını isteyecekti. Fransa'ya da Çekoslovakya için savaşa girmeye niyeti olmadığını bildirip Fransa'nın kendisini geri çekerek müttefikini ölçülü davranmaya yöneltmesini sağlayacaktı.⁴⁶ İngiltere, Fransa'nın Avrupa'nın doğusunda kurduğu ittifakların onu doğrudan bir savaşa sürükleyebileceği düşüncesindeydi.⁴⁷

Avusturya'nın başına gelen emri vakiye ses çıkarmayan ve Çekoslovakya'yı Almanya'yı teskin etmek için yalnız bırakan İngiltere, Orta Avrupa'da etkili bir rol oynayamazdı. Bu nedenle İngiltere, Almanya ile Çekoslovakya arasında ara buluculuk yapmaya karar verdi. Ancak Almanya'nın buna razı olmayacağından endişe edilmekteydi. Çünkü Hitler, Halifax'la görüşmesinde iki ülke arasındaki sorunları hiçbir devleti karıştırmadan çözeceklerini söylemişti. İngiltere öncelikle, Çekoslovakya'nın tarafsız devlet olması gerektiğini düşünüyordu.⁴⁸ Avusturya'nın ilhakından sonra Orta Avrupa'ya hâkim konuma gelen Almanya'nın yapabilecekleri herkesi kaygılandırıyor.⁴⁹

İngiltere, Çekoslovakya için Almanya'dan garanti istedi. Almanya, genişleme planında Çekoslovakya'nın olmadığını, Avusturya'nın ilhakının tanınması koşuluyla bunu garanti edeceğini bildirdi.⁵⁰ Ancak yarı resmi bir Alman gazetesinde Çekoslovakya'daki Alman azınlığın dışında Macar azınlıkla da ilgili oldukları yazılmıştı.⁵¹ Almanya'nın istediği, Çekoslovakya'yı parçalamak daha iyisi tamamen ortadan kaldırmaktı. Londra Gazetelerine göre, Çekoslovakya'nın bağımsızlığına saygı gösterileceği hakkındaki Alman garantisinin en ufak bir değeri yoktu. Almanya'nın Alman dili konuşulan yerleri ilhak niyetinde olduğu bir hakikatti.⁵² Alman azınlık yalnız Çekoslovakya'da değil Polonya, Macaristan, Romanya, Letonya, Yugoslavya, Danimarka, İtalya, Litvanya ve Estonya'da da bulunmaktaydı. Südet Almanlarının Çekoslovak Hükümetinden talepleri ve hükümete karşı tavırları bu ülkelerdeki Alman azınlıkları etkilemişti. Südet Almanları meselesi tüm hızıyla sürerken bütün Orta Avrupa ülkelerinde hatta Litvanya ve Danimarka'da bulunan Nazi yanlısı Alman azınlıklar karışıklık

³⁹ Son Telgraf, 27 Mart 1938, s.2.

⁴⁰ Tan, 28 Mart 1938, s.3.

⁴¹ Abidin Daver, "Bir Harp Kehanetini Tahlil", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1937, s.1.

⁴² Akşam, 22 Mart 1938, s.1.

⁴³ Cumhuriyet, 30 Mart 1938, s.3.

⁴⁴ Çekoslovakya'nın ilk Cumhurbaşkanı olan T.G. Masaryk'in oğludur.

⁴⁵ Cumhuriyet, 24 Mart 1938, s.1.-7.

⁴⁶ Feyzullah Kazan, "İngiltere ve Orta Avrupa", *Akşam*, 23 Mart 1938, s.5.

⁴⁷ TDA, 534. 37302. 149750. 13., 27.04. 1938.

⁴⁸ Akşam, 27 Mart 1938, s.2.

⁴⁹ Feyzullah Kazan, "Çekoslovakyanın İstiklali ve İngiltere", *Akşam*, 27 Mart 1938, s.5.

⁵⁰ Son Posta, 17 Mart 1938, s.1.

⁵¹ Son Posta, 19 Mart 1938, s.1.

⁵² Tan, 2 Nisan 1938, s.1.

çıkarmaya ve kendi devletlerinden özerklik istemeye başlamışlardı.⁵³ Almanya bu azınlıkları kullanarak önemli bir mukavemetle karşılaşmadan topraklarını genişletmek istiyordu. Almanya için ülke dışında bulunan Almanların vazifesi buydu.⁵⁴

İngiltere'nin güvenliği Fransa'ninkine bağlıydı, Fransa'nın güvenliği Çekoslovakya'ninkine. Böylece İngiltere, Alman isteklerini karşılama yoluna gitti. Çekoslovakya'dan Südet Almanlarına özerklik vermesini ve Alman- Çek sınırında ufak bir düzenleme yapmasını isteyecekti. Fransa ve Çekoslovakya'yı bu konuda ikna etmek için de Çekoslovakya'ya hiçbir şekilde koruma sözü vermeyecekti. İngiltere, Çekoslovakya'dan "fedakârlık" istiyordu: Avusturya'nın ilhakını tanınması ve Südet Almanlarının isteklerine boyun eğmesi gerekliydi.⁵⁵ Kendisi de 2 Nisan 1938'de Avusturya'nın ilhakını resmen tanıdı.⁵⁶

Çekoslovakya Başbakanı Hodza, 28 Mart 1938'de yaptığı konuşma ile ülkede azınlık statüsünün yeniden belirlenmesi için ayrı bir kanun yapılacağını açıkladı. Alman basını ikircikliydi: Çekoslovakya, Alman azınlığa özerklik vermedikçe talepleri karşılanmış sayılmayacak ve memnun olmayacaklardı. Çekoslovakya, bu tarz hareketiyle Avrupa kamuoyunun, İngiltere ve Fransa'nın güvenini kazanarak onları iyi niyeti konusunda temin etmiş olacaktı. İngiltere Çekoslovakya'nın azınlıklar konusunda "haklı ve insafılı" olduğuna inanmayı beklediğini ifade etmişti.⁵⁷ İngiliz Basını, baştan beri İngiltere'nin Çekoslovakya'da menfaati olmadığını ve bu yüzden savaşmayacağını yazıyordu. Çekoslovakya, Almanya'nın kendisinden istediği gibi, azınlıklarla ilgili sorunları kendi isteğiyle çözerse, savaş olmadan meselenin halledileceğini ve Çekoslovakya'nın yaşama şansı olacağını savunuyordu.⁵⁸

İngiltere, Almanya'nın Çekoslovakya'nın İçişlerine müdahale etmesini önlemek için anayasanın verdiği ölçüde Südet Almanlarına geniş hoşgöründe bulunmasını istedi. Buna ait yapılacakların listesinin en kısa zamanda İngiltere ve Fransa hükümetlerine ulaştırılmasını talep etti. Liste bu ülkeler tarafından onaylanırsa Çekoslovakya bunu açıklayabilecekti. Bu arada genel aflu bin iki yüz civarında siyasi suçlu salıverildi.⁵⁹ Cumhurbaşkanı Beneş'in çıkardığı genel affın İngiltere'nin isteği ile gerçekleştiği açıkça yazılmıştı.⁶⁰

Südet Alman Partisi Lideri Henlein'in 24 Nisan 1938'de Karlsbad konuşmasında ileri sürdüğü teklifler, Çekoslovakya'da sarsıcı bir etki yapmış, özerklik ve dış politika değişimi kabul edilemez bulunmuştu. İngiltere, özerkliğe karşı olmakla birlikte Çekoslovakya'ya fedakarlıkta bulunmasını tavsiye etti.⁶¹ Berlin ise Londra'nın, Çek Hükümetinin tekliflerini Südetler'e iletmesi ve bu teklifler üzerinden garanti verilmesi yönündeki açıklamalarını beğenmedi. Görüşmelerin ancak Südetlerin istediği gibi hayatlarının ve bütün haklarının garanti altına alınmasından sonra başlayabileceğini açıkladı.⁶²

Südet Meselesi ülkeler arasında bir satranç oyununa dönmüşken Çekoslovakya'da olaylar giderek tırmandırıldı. Nazi yanlısı Südet Almanları, hükümeti ve halkı sürekli kışkırtan olaylar çıkarıyor, kanlı hadiseler yaşıyordu. İngiliz İşçi Partisi'ne mensup bir milletvekili Çekoslovakya'yı ziyaretinden döndüğünde yaptığı açıklamada, ülkede Nazi yanlısı Almanların tedhiş hareketleriyle halkı sindirdiklerini, insanların konuşmaktan bile korktuklarını ifade etti. İngiltere'nin Hitler'e boyun eğmemesini istedi.⁶³ Diğer yandan, İngiliz halkı ve dominyonları, İngiliz siyasetçilerin gizli ve pazarlık diplomasisi yürütmelerine tepkiliydi. Avrupa ilişkilerine karışılmamasını, barış ilkelerine uygun davranılmasını istiyorlardı.⁶⁴

⁵³ Tan, 14 Nisan 1938, s.1.

⁵⁴ Tan, 11 Mayıs 1938, s.5.

⁵⁵ Son Posta, 22 Mart 1938, s.3.

⁵⁶ Son Posta, 3 Nisan 1938, s.3.

⁵⁷ Ömer Rıza Doğrul, "Çekoslovakya'nın Yeni Tedbirleri", *Tan*, 30 Mart 1938, s.3.

⁵⁸ Son Posta, 31 Mart 1938, s.1.-10.

⁵⁹ Ulus, 17 Nisan 1938, s.3.

⁶⁰ Ayın Tarihi, Nisan 1938, S.53, s.328.

⁶¹ Son Posta, 27 Nisan 1938, s.1

⁶² Ulus, 23 Mayıs 1938, s.1-3.

⁶³ Ulus, 3 Mayıs 1938, s.3.

⁶⁴ Ahmet Emin Yalman, "Barış Hazırlığı", *Tan*, 2 Mayıs 1938, s.1.

19 Mayıs 1938'de Alman askerlerinin Çekoslovakya sınırında hareketlilik göstermesi bütün Avrupa'yı kaygıya sevk etti. İngiltere Almanya'dan bilgi istedi. Almanya askerlerin kış kampından yaz kampına doğru hareket ettiklerini, kastedilen anlamda bir hareketlilik olmadığını ileri sürdü. Ertesi gün Südet Bölgesinde çıkan karışıklıklar ve öldürülen iki Südet Almanı, olayın bir krize dönüşmesine yol açtı. Bu krizle ortaya çıkan üç mesele vardı: Birincisi İngiltere'nin konunun dışında kalamayacağıydı. İkincisi Fransa'nın İngiltere ile barış için çalışırken Çekoslovakya'yı korumak için Sovyetler Birliği ile de görüşmelerini sürdürmesiydi. Üçüncüsü Çekoslovakya'nın kendisini korumak için içeride ve dışarıda her türlü önlemi almaya devam etmesiydi. Sınırdaki askerler krizinin çözülmesinden sonra İngiltere ve Fransa, Çekoslovakya'ya Südet meselesinde sorunu en kısa sürede çözmesi için baskı yapmaya başladılar.⁶⁵

Ölen Almanların cenaze töreninde konuşan Südet Alman Partisi Lideri Henlein, Çekoslovakya, Südetler'e özerklik vermezse Alman dili konuşulan yerlerin Almanya'ya ilhakının kaçınılmaz olduğunu söyledi. Sonbahara kadar sorunun çözülmemesi durumunda yeni bir genel savaşın çıkabileceğini izah ederek aba altından sopa gösterdi.⁶⁶ Henlein, bir ara Londra'ya da giderek resmi olmayan görüşmeler yapmıştı. Onunla görüşenlerden biri de İngiltere'nin sabık Savaş Bakanı Churchill'di. Sabık Bakan, Henleine ile yaptığı görüşmeden ümitli olarak çıktığını ve Çekoslovakya Meselesinin dostane bir şekilde halledileceğini düşündüğünü söylemişti.⁶⁷ Almanya'nın bu meseleyi Avusturya'da olduğu gibi çözeceği artık herkes tarafından kabul edilmekteydi. Hitler'in Südet Lideri Henline'a sabırlı ve sakin olmasını tavsiye etmesi bundandı. Almanya, Südet meselesini olgunlaştırarak zamanı gelince harekete geçecekti.⁶⁸

Çekoslovakya'da 1938 Mayıs ayında yapılacak belediye seçimlerinden dolayı İngiliz ve Alman gazeteleri arasındaki karşılıklı atışma, bazı kışkırtıcı haber manşetleri ve yorumlar ile siyasetteki bazı gelişmeler, İngiltere ile Almanya ilişkilerini gerginleştirmişti. Almanlar, İngiltere'nin Çekoslovakya Meselesinde, kendine barışı kurtaran ülke rolünü biçmesinden de rahatsızdı. Almanya, donanması ile İngiliz deniz aşırı sömürgelerini rahatsız etmiyorsa İngiltere de Orta Avrupa'ya karışmamalıydı. İlişkiler gerildi, hatta İngiltere'nin Berlin Büyükelçisi Henderson, seçimden bir önceki gün Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop'u ziyaret ederek Çekoslovakya'ya yapılacak bir saldırıya İngiltere'nin sessiz kalmayıp karşılık vereceğini, bunun bir Avrupa savaşına dönüşeceğini söyledi. Almanya'daki İngiliz Büyükelçiliği çalışanları gerginlikten dolayı yataklı vagonlarda yer ayırtmışlardı.⁶⁹

İngilizler her hâlükârda barış yoluyla sorunu çözmek istiyorlardı.⁷⁰ Fransa da artık Çekoslovakya'yı destekleyerek bir savaşa yol açmak yerine İngiltere'yi desteklemeye karar vermişti. Buna karşılık Çekoslovakya Başbakanı Hodza çaresiz, bütün azınlık unsurları ile görüşerek bir çözüm yolu bulma çabasına girdi. Fakat aylar geçtiği halde bütün tarafları memnun edecek bir çözüm yolu ortaya konamadı. Alman basını, Çek Hükümetinin ve Çek Milli Partilerinin zaman kazanmaya ve İngiliz Kamuoyunu oyalamaya çalıştıklarını, Südetler'e haklarını vermekten kaçındıklarını yazdı. Almanların sabrı tükenmiş görünüyordu.⁷¹

1938 Temmuzunun son haftalarında gerçekleşen biri resmi diğeri özel iki ziyaret olayların akışında etkin rol oynadı. Birincisi, İngiliz Kralı'nın Fransa'ya yaptığı ziyareti. Bu ziyarette görüşülen en önemli konu Çekoslovakya'nın kaderiydi. Çekoslovakya'daki azınlıklar meselesinde İngiltere, Fransa'nın gerektiğinde savaşa girip girmeyeceğini kesin olarak öğrenmek, kendini bu konuda sorumlu hissedecek mi bilmek istemişti. Sonuçta her iki devlet de Südet Almanlarının isteklerini son raddeye kadar kabul etmesi yönünde Çekoslovakya'ya baskı yapacaklarını açıkladılar. Bu son haddin ne olduğu konusu önemli olduğu kadar da belirsizdi. Resmi olmayan diğer ziyaret ise daha ilginçti. Hitler, Yaveri Yüzbaşı

⁶⁵ Ahmet Şükrü Esmer "Orta Avrupa buhranı", *Ulus*, 31 Mayıs 1938, s. 3.

⁶⁶ *Ulus*, 27 Mayıs 1938, s.3.

⁶⁷ *Ulus*, 18 Mayıs 1938, s.1.

⁶⁸ Nadir Nadi, "Çek Meselesi", *Ulus*, 31 Mayıs 1938, s.3.

⁶⁹ Ahmet Şükrü Esmer. "Orta Avrupa'da Almanya ve İngiltere", *Ulus*, 2 Haziran 1938, s.3.

⁷⁰ Marek Kornat, "The Sudeten Crisis in 1938 and the Problem of the Red Army's Passage through Poland", *Dzieje Najnowsze*, Vol. LVI – 2024-4, s.9.

⁷¹ Muharrem Feyzi Togay, "Çekoslovakya'daki Milliyetler", *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1938, s.2.

Wiedemann'ı, “diplomasinin hiçbir kaçamak yoluna sapsadan” Londra'ya İngiliz Dışişleri Bakanı ile görüşmeye göndermişti Her iki ziyaret de olayların gidişatı üzerinde önemli etki yapacaktı.⁷²

Hitler'in Yaveri, İngiltere Dışişleri Bakanı ile Almanya'nın Londra Büyükelçisi de İngiltere Başbakanı ile uzun görüşmeler yapmış, içeriği açıklanmayan bu görüşmelerde İngiltere, Almanya'nın perspektifini anlamıştı. Almanya'nın bu görüşmelerde ayrıntılı bir plan sunduğu söylentileri yayılmışsa da Almanya bunu tekzip etti. Fransa da artık tam olarak İngiltere'nin yöntemini benimsemişti. Her iki devlet de Çekoslovakya'ya, azınlıklarına tam özerklik vermesi ve federatif bir yönetim kurması için ısrar etmeye başladı. Şimdiye kadar Çek yanlısı olan İngiliz Gazeteleri bile artık Südet Almanlarının ne çok eziyet çektiklerinden, haklarının eksikliğinden bahsediyordu. Fransız Basınında da konunun barış yoluyla çözümlenmesi için bütün azınlıklara özerklik verilmesinden başka yol olmadığı yazılmaya, Çekler'e ikaz ve tavsiyelerde bulunmaya başlanmıştı.⁷³

Berlin'deki bir kaynak, Almanya'nın Londra Büyükelçisi ile İngiltere Başbakanı'nın görüşmesinin içeriğini haber yaptı. Buna göre Alman Büyükelçisi, İngiliz Başbakanına, Çekoslovakya Hükümetinin, Südet Almanlarının haklarını vermektan kaçındığını vurgulamış, bu görüşmede İngiltere ile Almanya anlaşmıştı. Ancak ertesi gün Londra ve Berlin bu haberi yalanladı. Görüşmeden Paris Hükümetinin ise haberi yoktu.⁷⁴ Hitler'in Yaverini Dışişleri Bakanı Halifax ile görüşmek üzere Londra'ya göndermesi, İngiltere'de büyük tartışmalara neden oldu. Almanya'nın İngiltere ve Fransa'ya Çekoslovakya meselesinde gözdağı verdiği düşünülüyor.⁷⁵ İngiliz Basınının da Südet isteklerini tamamen desteklemeye başladığı⁷⁶ gözlerden kaçmıyordu. İngiliz Başbakanı Avam Kamarasında Nazi Şefinin barış için önemli bir jest yaptığını söyledi. Görüşmenin içeriği hakkında kesin bir bilgi olmasa da Alman teklifinin İngiliz Başbakanı üzerinde olumlu bir etki yaptığı anlaşılmaktaydı.⁷⁷ Böylece İngiltere'nin genel tavrı, Hitler'in İngiltere'ye bir güvence verdiği algısını perçinledi. Özel siyasi sohbetlerde İngiliz yetkililerin konuyla ilgili pek endişeli davranmadıkları dikkat çekmekteydi. Çekoslovakya'nın bu haliyle korunması onlara göre daha iyiydi. Ancak korumayı düşünmüyorlardı. İngiltere'nin önceliği o günlerde İspanya'ydı. Çekoslovakya ikincil öneme sahipti. İngiltere, Orta Avrupa'da, açıklamaktan kaçındığı yeni bir politikayı gizlice uygulamaya başlamıştı.⁷⁸

1.4. İngiltere'nin Arabuluculuğu

İngiltere, eski bakanlarından Lord Runciman'ı Çekoslovakya'ya göndererek Südetler meselesinin çözümünde yardımcı olmaya karar vermiş Çekoslovakya da bunu memnuniyetle karşılamıştı.⁷⁹ İngiltere'nin arabuluculuk işine soyunması gerginliği biraz azalttı. Südet Almanlarının özerklik talepleri ile Çekoslovakya'nın bağımsızlık ve bütünlük ilkelerini uzlaştırmak mümkün olmamıştı. Bu nedenle ne sorun çözülebilmiş ne de Südet Almanları Çekoslovakya hükümetinin hazırladığı Milliyetler Statüsü'nden tatmin olmuştu. Meselenin uzayıp gitmesi Avrupa'daki siyasi buhranı çözümsüz bir hale sokmuştu. Nihayetinde İngiltere'nin Lord Runciman'ı Prag'a göndererek arabuluculuk yapma girişimi tarafları rahatlatmıştı.⁸⁰ Lord Runciman, her iki tarafın bakış açısını birbirine yaklaştırarak bir anlaşma zemini oluşturmaya çalışacaktı. Avam Kamarasında, Runciman'ın konuyu yerinde inceleyerek gerektiğinde taraflara yol göstereceği ifade edildi.⁸¹ Eski Ticaret Bakanı olan Runciman, Başbakan Chamberlain'ın ifadesi ile İngiliz hükümeti de dahil olmak üzere, tamamen bağımsız ve kendi adına hareket edecekti.⁸² Çekoslovakya, Fransa ve Almanya bu girişimden memnuniyetlerini açıkladılar. Baştan beri tarafsız kalan ve bir saldırı durumunda Çekoslovakya'ya hiçbir şekilde bir taahhütte bulunmayacağını ifade eden İngiltere'nin, çözüm için çaba göstermesi barış umutlarını canlandırdı.⁸³

⁷² Loid Corc, “Avrupa'nın Mukadderatını Değiştirecek İki Ziyaret”, *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1938, s.3.

⁷³ Muharrem Feyzi Togay, “Çekoslovakya ve Devletler”, *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1938, s. 2

⁷⁴ *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1938, s.3.

⁷⁵ Pertinaks, “Çekoslovakya ve Almanya”, *Ulus*, 23 Ağustos 1938, s.5.

⁷⁶ *Ulus*, 31 Ağustos 1938, s.3.

⁷⁷ Ahmet Şükrü Esmer “Çekoslovakya ihtilafı ve İngiltere”, *Ulus*, 28 Temmuz 1938, s.3.

⁷⁸ TDA, 501. 31563. 124846. 1., 04.07.1938.

⁷⁹ *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1938, s.1.-7.

⁸⁰ Necmettin Sadak, “Orta Avrupa'da İngiltere'nin Hakeemliği”, *Akşam*, 27 Temmuz 1938, s.1.

⁸¹ Esmer, 28 Temmuz 1938, s.3.

⁸² *Yeni Sabah*, 28 Temmuz 1938, s.3.

⁸³ Ömer Rıza Doğrul, “Çek Meselesi İçin Yeni Bir Çare”, *Tan*, 27 Temmuz 1938, s.3.

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Halifax, Avam Kamarasında görüşmeler için her iki tarafa da yapıcı olma tavsiyesinde bulduklarını söyledi. Mantıklı bir anlaşmaya engel olacak tutumu, İngiliz kamuoyunun nefretle reddedeceğini ifade etti. Böylece Çek Hükümeti, Südet Almanlarının, İngiliz Hükümetince mantıklı ve adil sayılabilecek isteklerini kabul etmediği takdirde İngiliz Hükümeti ve Kamuoyunun nefretini kazanacaktı. Çekoslovakya, Fransa'nın müttefiki olmasına rağmen bu durumda İngiltere, Almanya'nın herhangi bir saldırısını haklı göreceğini ima etmişti. Bu kesin tavır üzerine Çekoslovakya Hükümeti, hazırlayarak resmî gazetede yayınlattığı “Milliyetler Statüsü” ile ilgili kanunun doğru olmadığını ilan etti. Bu konuda bir emrivaki yapmayacağını bildirdi.⁸⁴ İngiltere'nin görevlendirdiği Lord Runciman'ın hakemliğini kabul ettiğini ve anayasasını hakemin uygun gördüğü şekilde değiştireceğini İngiliz Kamuoyuna ilan etmiş oldu.⁸⁵

Çekoslovak Kamuoyuna göre, Lord Runciman'ın Prag'a bu şekilde gönderilmesi, bağımsızlık ve bütünlükleri için tehlikeli olacak açıktan bir müdahaleydi. Cumhurbaşkanı Beneş ve kabine ne olup biteceğini anladıklarından şartlara uyum sağlamaktan başka çare görememişlerdi. Fakat Çekoslovak kamuoyunun önemli bir kısmı da bu ön görüye sahipti ve olan bitenin farkındaydı. Bazı Çek Gazeteleri lafi eğip bükmeden “Londra, Çekoslovakya zararına olarak Berlin’le bir yakınlık tesisine çalışıyor” diye yazdılar. Bu yazılar İngiliz Gazetelerinde tercüme edilerek yayınlandı. Londra'nın Berlin ile yakınlaşmayı arzu ettiği, fakat bunun zararını başkalarına ödetme kararında olduğu ifade edilerek açıkça soruldu: “Bunu ödeyecek olanlar Çekoslovaklar mıdır?”, “Demokrasiler, totaliterlerden daha güçlü olduğu halde Cermen istilasının masrafını neden demokrasiler ödemek zorunda?... Pancermenizm'in istila yollarını kapayan bizler (Çekler) hangi nedenle özellikle kurban ediliyoruz? ...”⁸⁶

Oysa Çekoslovakya'nın stratejik önemine dair İngiltere’de bol miktarda akademik yayın vardı. Oxford Üniversitesi Profesörlerinden Sir Alfred Zimmerman, “Bütün Südet Almanları gürültüsü yalnızca Pancermenistlerin doğu yolunu kapayan “Çekoslovakya Kalesini yarmak için kullandıkları bahanelerdir...” demektedir. İngiliz basınında insaflı yayınlar da yapıldı. Südetlerin sahip oldukları hakların, Hitler Almanya’sında yaşayan Almanlarda bile olmadığı, Çekoslovakya'nın bağımsızlığına zarar verecek istek ve uygulamaları kabul etmeyecekleri de yazılıyordu.⁸⁷

Bütün Avrupa korku ve endişeyle Südet Meselesini takip ediyordu.⁸⁸ İngiliz Kabinesi Almanya’ya bir nota vererek Südet Meselesine müdahale etmemesini istemeye karar verdi. Resmî açıklamada İngiltere'nin Südet Alman Partisi Lideri Henlein’i, Almanya'nın müdahalesi durumunda karşısında güçlü bir blok bulacağı konusunda uyaracağı açıklandı.⁸⁹ Çekoslovakya Hükümeti de bu arada verebileceği bütün tavizi vererek son teklifini Runciman vasıtasıyla Südetler’e iletmişti.⁹⁰

Almanya'nın iyi işleyen planı sayesinde uluslararası alana taşınan mesele, çıkmaza sokularak çözülmezse kesinlikle savaş çıkacağı algısı oluşturuldu. Uluslararası toplum, Almanya'nın haklı olduğuna inandırılarak Çekoslovakya'nın gözden çıkarılması sağlandı. İngiliz Dışişleri Bakanlığının fikirlerini yansıtan Times Gazetesi'nin açıkça Çekoslovakya'daki Almanlarla meskün bölgenin Almanya'ya ilhakını tavsiye eden bir makale yayınlaması Çekoslovakya ve Fransa'da bomba tesiri yaptı. Makaleye göre Südetlerin bulunduğu bölgeyi Almanya'ya vermekle Çekoslovakya tam bir milli devlet özelliği gösterecek, Çek nüfus şu anki haliyle ülkenin üçte birini oluştururken ilhak sonrasında üçte ikisine tekabül edecekti. Fransa, İngiliz Dışişlerinden açıklama istediğinde, bu fikrin İngiltere'nin resmi görüşü olmadığı açıklandı.⁹¹ Fakat o günlerde resmî açıklama yapılmasa da İngiltere, çoktan Südetler konusunda Almanya'ya boyun eğmiş, Çekoslovakya'nın parçalanmasına ses çıkarmamaya karar vermişti.

2.Südet Meselesinde İtalya

⁸⁴ Hükümet, bu kanun taslağını aylarca üzerinde çalışarak hazırlamış, Südet Liderleri kendilerine gönderilen bütün taslakları inceleyip her defasında geri çevirmişti. Bunun üzerine hükümet, 1938 Temmuz ayında tekrar geri çevrilen taslağı doğrudan meclise göndererek kanunlaşması çalışmalarını başlatmıştı. (Ulus, 22 Temmuz 1938, s.3.)

⁸⁵ Muharrem Feyzi Togay “İngiltere'nin Avrupa Politikası”, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1938, s.2.

⁸⁶ Ludovik Nodo, “Çek Meselesi”, *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1938, s.3.

⁸⁷ A.g.m.

⁸⁸ *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1938, s.1.

⁸⁹ *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1938, s.1.

⁹⁰ *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1938, s.1.

⁹¹ Muharrem Feyzi Togay, “Südet Almanları”, *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1938, s.2.

İtalya ile Almanya 1937 yılının bahar aylarında hızlı bir yakınlaşma içine girmişlerdi ve doğrudan doğruya Çekoslovakya'yı ve dolaylı olarak da Sovyetleri hedef alan siyasi bir saldırıya geçmişlerdi. İngiltere'nin yeni silahlanma programını kendi aleyhine alan İtalya, Almanya'ya Orta Avrupa'da istediklerini verme kararındaydı. İtalya ile Almanya, Orta Avrupa'da birlikte hareket etmeye karar vermişlerdi.⁹²

İngiltere ve Fransa açısından Çekoslovakya'nın savunulması için İtalya'nın yardımı gerekliydi fakat İtalya yardım etmeyecekti.⁹³ Avrupa ülkelerinin politik duruşlarında hala belirsizlik vardı. Bu belirsizliğe karşın Hitler, Almanya'nın Çekoslovakya politikası hakkında Mussolini'ye ayrıntılı bilgi vermiş⁹⁴, iki konuda talepte bulunmuştu: Çekoslovakya ve Sömürgeler.⁹⁵ İtalyan Donanmasının tatbikatını izlerken Hitler, Mussolini'den Çekoslovakya'yı Paris-Moskova çizgisinden ayırmak için yardım istemişti.⁹⁶ Mussolini ile Hitler'in 6 Mayıs'ta Napoli'de Kont dö Kavur zırhlısında yaptıkları bu görüşmede Hitler, açıkça Çekoslovakya'nın dış politikasının değiştirilmesi ve Südet meselesinin halli için Mussolini'nin yardımını istedi. Başka taleplerde de bulunan Hitler için Avrupa devletleriyle görüşmeye başlamanın ön şartı bu sorunların ve sömürgeler meselesinin çözülmesiydi.⁹⁷ Hitler ve Mussolini görüşmesinde Mussolini Hitlerin Çek meselesindeki yardım talebine karşılık savaşmamak şartıyla yardım vaadinde bulundu⁹⁸.

Alman Subayları da Çekoslovakya'ya saldırımları durumunda Sovyetlerin işe karışması söz konusu olursa İtalya'nın tavrı hakkında kesin bilgi ve garanti almak için Roma'da görüşmeler yaptılar. İttifak olmasa bile bir anlaşmayı yeterli sayacaklardı.⁹⁹ "Bir Sovyet Gazetesine göre Roma konuşmalarının özü Çekoslovakya'ydı ve bu meselede İtalya Almanya'ya hem siyasi hem fiili yardımda bulunacaktı."¹⁰⁰

İtalya'nın tavrı, bu konudaki uluslararası denklemde önemliydi. Fakat ne yazık ki kısa süre önce yarı resmi bir İtalyan Gazetesinde, Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Beneş'in özel bir görüşmede Fransız Büyükelçisine "Mussolini'yi ortadan kaldırmalı" dediği yazılmıştı. İtalyan yönetimi, Çekoslovakya faşizm karşıtı oldukça İtalya'nın dostu olamayacağını düşünmekteydi.¹⁰¹ Prag ise bu konuda çaba gösteriyordu. Çekoslovakya, Roma Elçisini, İtalya Kralı ve Habeşistan İmparatoru nezdinde görevli Elçi olarak görevlendirmek yoluyla İtalyan İmparatorluğunu tanıdı.¹⁰² Temmuz ayında Alman ordusunun tatbikatı sırasında General Göring'le İtalyan General Balbo arasında geçen konuşmanın bir cümlesi Alman Basınında manşetten verilmişti: "Bir yıl... Yalnız daha bir yıl sabrediniz..." Herkes, bu cümlenin barışı güçlendirmek için söylenmediğinin, Almanya'nın nihayetinde bir genel savaşa yol açma niyetinin farkındaydı.¹⁰³ Çekoslovakya'nın Roma Elçisi, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Ciano ile görüşme yapmış, hükümetinin bakış açısını açıklamış, İtalya'nın fikrini sormuştu. Çekoslovakya'daki azınlıklar meselesi hakkında Kont Ciano da Prag'a tavsiyelerde bulunmuştu.¹⁰⁴ Oysa artık Almanya, Akdeniz karşılığında İtalya ile anlaştıktan sonra Orta Avrupa'da rahat hareket etmeye başlamıştı. Sıra Çekoslovakya'ya gelmişti ve ilgili devletler tedbir almak için geç kalmışlardı.¹⁰⁵

Londra Görüşmelerinde İngiltere, Fransa'ya Çekoslovakya ile Almanya arasındaki sorunun çözülmesini sağlayacağını taahhüt etti. İtalya da Almanya'ya Çekoslovakya sorununu savaşız çözmesi için yardım etme vaadinde bulundu. Dolayısıyla hem İngiltere hem İtalya Çekoslovakya'yı, Südet Meselesini halletmek ve Sovyetlerle olan ittifakını feshetmek noktasında sıkıştırmaya başladılar. İngiltere de İtalya da kendileri için önemsiz olan Çekoslovakya yüzünden savaşa girmek istemiyorlardı.¹⁰⁶ Ancak Çekoslovakya, herhangi bir ülke değildi: Çekoslovakya Almanya'nın üretimiminin üçte biri

⁹² Feyzullah Kazan, "Orta Avrupa Vaziyeti", *Akşam*, 8 Mayıs 1937, s.5.

⁹³ *Son Posta*, 22 Mart 1938, s.3.

⁹⁴ *Akşam*, 6 Mayıs 1938, s.2.

⁹⁵ *Kurun*, 7 Mayıs 1938,6.

⁹⁶ *Ulus*, 7 Mayıs 1938, s.1.

⁹⁷ *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1938, s.7.

⁹⁸ *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1938, s.1.

⁹⁹ *Akşam*, 7 Mayıs 1938, s.2.

¹⁰⁰ *Tan*, 12 Mayıs 1938, s.3.

¹⁰¹ *Son Posta*, 20 Nisan 1938, s.1

¹⁰² *Son Posta*, 20 Nisan 1938, s.3

¹⁰³ *Kurun*, 16 Ağustos 1938, s.5.

¹⁰⁴ *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1938, s.3.

¹⁰⁵ Selim Ragıp Emeç, "Avusturya hadiseleri bir harbe müncer olabilir mi?", *Son Posta*, 18 Şubat 1938, s.3.

¹⁰⁶ Muharrem Feyzi Togay, "iki Mihver", *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1938, s. 2.

kadar demir çelik üretimi yapmaktaydı ve bu miktar İtalya'nın üretimine denkti. Almanya Çekoslovakya'yı kendisine boyun eğdirmiş olduğu takdirde Batı Avrupa Devletleri ve özellikle Orta Avrupa Devletleri, Çekoslovakya'nın ileri silah ve mühimmat sanayinden mahrum kalacaklar, durum onlar için çok daha ümitsiz olacaktı.¹⁰⁷

3.Südet Meselesinde Fransa ve Sovyetler Birliği

3.1. Fransa'nın Südet Meselesindeki Konumu

Çekoslovakya kurulurken en büyük destekçisi Fransa oldu. Fransa, Orta Avrupa'nın kilidi konumundaki Çekoslovakya'nın hamisi olarak öncelikle kendi güvenliğini sağlama alacak ve bölgedeki nüfuzunu koruyacak sadık bir müttefik oluşturdu. "Bohemya Kalesinin" gözcüsü olarak Almanya'yı da gözetleyecek, gerektiğinde diğer komşularıyla onu bir çembere alacak olan Çekoslovakya, Fransa için vazgeçilmezdi. Çekoslovakya ile Fransa arasındaki karşılıklı yardım ve ittifak iki ülkeyi birbirine ciddi anlamda bağlamaktaydı. 1935 yılında Fransa ile Sovyetler Birliği ve arkasından Çekoslovakya ile Sovyetler Birliği arasında yapılan aynı muhtevadaki ittifak anlaşmaları Çekoslovakya'yı iki güçlü devletin koruması altına alırken Almanya'nın şimşeklerini üzerine çekti. Hitler, Sovyetler Birliğinden Fransa'dan da fazla hazzetmiyordu, bir konuşmasında "Fransızlar, Lehler, Çekoslovaklarla anlaşabiliriz fakat Sovyetlerle asla..." demişti.¹⁰⁸ Aynı yıl tırmanmaya başlayan Südet krizi, Fransa, Çekoslovakya ve Sovyetler Birliği'nin ittifakını defalarca teste tabi tutmuştu. Çekoslovakya, yavaş yavaş uluslararası bir meseleye dönüşen Südet krizinde en büyük desteği Fransa'dan beklemiş, iki güçlü müttefikine sırtını dayayarak Almanya'nın isteklerine kolayca boyun eğmemiş, bu ülkelere ve İngiltere'ye her adımında bilgi vermiş, onların tavsiyelerine göre Südet Almanlarına ve Almanya'ya tavrını belirlemiştir.

1937 yılının sonlarından itibaren Çekoslovakya'nın en büyük müttefiki olan Fransa ve gönülsüz de olsa İngiltere konuya müdahil olmuşlar, konunun barış yoluyla çözülmesi ve meselenin ucunun kendilerine dokunmaması için çaba sarf etmişlerdi. Fransa Dışişleri Bakanı Delbos, 1937 yılının Aralık ayındaki Prag ziyaretinde Çekoslovakya yönetimine Almanya'nın çok ilgilendiği Südet Meselesinde mümkün olduğunca hoşgörülü davranılarak konunun çözülmesini istediklerini izah etti.¹⁰⁹ Delbos, İngilizlerin kendisine tavsiye ettiği gibi, Almanları ve Hitler'i memnun ederek gerginliği azaltmalarını söyledi. Çekoslovakya Cumhurbaşkanı ise ülkenin bütünlüğü ve bağımsızlığına aykırı düşmeyecek her teklife açık olduklarını bildirdi.¹¹⁰

Çekoslovakya Başbakanı Hodza ve Cumhurbaşkanı Beneş konuşmalarında Almanya ile görüşmeye hazır olduklarını açıkladılar, Almanya Cumhurbaşkanı ve Şansölyesi Hitler de Fransa karışmadığı takdirde görüşeceğini ifade etti.¹¹¹ Çekoslovakya, 1938 Mart ayında azınlıklar meselesinde Fransa'nın arabuluculuğunu resmi olarak istemeye karar verdi.¹¹² Fransa Çekoslovakya'ya, verdiği sözlere sadık kalacağını bildirdi fakat İngiltere onunla ortak hareket etmezse bunu yapması pek mümkün görünmüyordu.¹¹³ "...Çekoslovakyanın kurtarılması müşküldür, onu Fransa diplomatlarının siyaseti âliyesi kurtaramaz, bu memleket ancak harble kurtarılabilir, meydanda da bu işi gözüne kestirebilen kimse görülüyor..."¹¹⁴

3.2. Fransa'nın Çelişkili Müttefikliği

Herkesin Çekoslovakya'nın ne olacağını sorduğu günlerde İngiltere, bunun kendi sorunu olmadığını söylüyor, Fransa ne diyeceğini bilmiyordu. Rusya'dan "memleketleri yarıp geçeriz, imdadına koşarız" gibi bazı sesler gelmiş,¹¹⁵ Almanya ise "Çekoslovakya Avusturya'dan sonra Berlin'in idaresinde Orta Avrupa'da layık olduğu mevki alacak" demişti. Çekoslovakya, işi savaşmak noktasına gelmeden

¹⁰⁷ Jak Favrony, "Çekoslovakya ve Avrupa muvazenesi", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1938, s.5.

¹⁰⁸ Akşam, 13 Mart 1936, s.1.

¹⁰⁹ Feyzullah Kazan, "Çekoslovakya Almanları", *Akşam*, 21 Aralık 1937, s.5.

¹¹⁰ Muharrem Feyzi Togay, "Çekoslovakya Almanları", *Cumhuriyet*, 20 Aralık 1937, s.2.

¹¹¹ Ahmet Şükrü Esmer, "Orta Avrupa ve Almanya", *Ulus*, 11 Mart 1938, s.3.

¹¹² Tan, 30 Mart 1938, s.1.

¹¹³ Selim Ragıp Emeç, "Blum Kabinesi ve Orta Avrupa vaziyeti", *Son Posta*, 5 Mart 1938, s.3.

¹¹⁴ Muhittin Birgen, "Avusturya-Macaristan İmparatorluğundan zorla ve gayri tabii olarak doğurtulan bir çocuk: Çekoslovakya", *Son Posta*, 15 Mart 1938, s.7.

¹¹⁵ Çekoslovakya ile Sovyetler Birliği'nin ortak sınırının olmayışı, askeri yardımın önündeki en büyük engeldi. O dönemde Sovyetler Birliği'nin gerektiğinde birliklerini nasıl sevk edeceği, Romanya'dan mı Polonya'dan mı geçebileceği çokça tartışılmıştı. (Cumhuriyet, 6 Nisan 1938, s.3)

halletmek için azınlıklar konusunu çözmeye çalışmaktaydı. Ordusu kuvvetli, donanımlı ve sınır tahkimatı da son derece iyi yapılmıştı. Fakat on beş milyon nüfuslu Çekoslovakya'nın yetmiş beş milyon nüfusa sahip Almanya'yı yenmesi mümkün görülüyor, Çekler, işin o noktaya gelmemesini ümit ediyordu. Çek ordusunun kurmayları, savunma planını yenmek üzere değil, müttefiklerinden yardım gelene kadar dayanmak üzerine kurgulamışlardı. Altı haftaya kadar Alman ordusunu oyalayabileceklerini düşünüyorlardı. Burada kilit nokta müttefiklerinin tavrıydı.¹¹⁶

Fransa, Almanya'nın Orta Avrupa'da daha da güçlenmesi anlamına gelen Çekoslovakya'nın ilhaki karşısında bütün nüfuzunu kaybedecekti. Üstelik Çekoslovakya'ya yardım etmez ise diğer müttefiklerinden sadakat istemeye hakkı olamazdı. Çekler en çok Fransa'nın kendilerinden vazgeçemeyeceğine güvenerek Almanya'nın böyle bir durumda saldırmaya çekineceğini hesaplamaktaydılar.¹¹⁷ Nihayetinde Çekoslovakya Meselesi, Almanya için aynı zamanda Fransa ve İngiltere meselesiydi. Çekoslovakya, onların savaştan sonra önüne çektikleri bir engeldi. Çekoslovakya, Orta Avrupa'da köprü konumundaydı, stratejik önemi fazlaydı. Fransa, Almanya'nın rahat hareket etmesini engellemek üzere Çekoslovakya'yı kullanmakta, Almanya da bundan kurtulmak istemekteydi. Konu aslında Südet Meselesi değil Latin-Cermen kavgasıydı.¹¹⁸ Fransa kendi yararına olan statükonun bozulmasını istemiyor, Almanya şartları kendi lehine çevirmek ve intikam almak istiyordu.¹¹⁹

Çekoslovakya, savaş başlaması ihtimaline karşı ciddi bir hazırlık içine girmişti. Sınırlarını tahkim ediyor, uçak ve silah fabrikalarını gece gündüz çalıştırıyor¹²⁰, Romanya ve Sovyetler Birliği ile bağlantısını sağlayacak olan demiryolu inşasını tamamlamak için önemli bir çaba sarf ediyordu.¹²¹ Farklı ülkelerin subaylarına ait, Almanya'nın Çekoslovakya'ya saldırması durumunda savaşın nasıl ve hangi güzergahlarda cereyan edeceğine dair makaleler yayınlanmaktaydı. Örneğin bir Fransız subayına göre bir savaşta Fransa istese bile Çekoslovakya'nın imdadına zamanında yetişemeyecekti. Çekoslovakya, kendi iç hatlarında bir mücadele vermek zorunda kalacaktı ve bunda da başarılı olması mümkün değildi. Almanya, tartışmasız bir askeri üstünlüğe sahipti.¹²²

1938 Nisan ayında Londra'da bir araya gelen İngiliz ve Fransız yetkilileri Çekoslovakya meselesini görüştüler. Prag, Südet Almanlarına tanıyacağı hakların listesini Paris ve Londra'ya verecekti. Südet Almanları bunları reddeder ve Berlin bunu da siyasi bir baskı unsuru yaparsa Berlin nezdinde Paris ve Londra birlikte girişimde bulunacaklardı.¹²³ Nisan 1938'de Çekoslovakya elçisini kabul eden Fransa'nın yeni Dışişleri Bakanı Bonnet, Çekoslovakya'ya garantilerini yeniledi.¹²⁴ Fransa, kendi sınırlarında kurduğu Maginot Hattı'nın benzerinin Çekoslovakya'nın Alman sınırında kurulması için maddi ve teknik destek gönderme kararı da aldı.¹²⁵ Çekoslovakya, Fransa'nın da yardımlarıyla Almanya'nın Avusturya'yı ilhaki üzerine savunma hattını güneye indirmeye karar vermişti. İstihkamlar toplarla donatılmıştı.¹²⁶

Avusturya'nın Almanya tarafından ilhaki¹²⁷ Südet Almanlarını daha da kıskırtan bir durum olmuştu. Bütün çabalara karşın Çekoslovakya'daki Almanlar memnun olmak bir yana her geçen gün huzursuzluğun miktarını artırmaktaydılar. Çünkü Çekoslovakya'nın Sovyetler ve Fransa ile olan paktı, Almanya için 1894 senesindeki durumun aynıydı¹²⁸, kendini çembere alınmış hissediyordu. Bu çemberin halkalarından biri Çekoslovakya olduğundan Çekoslovakya'yı ayırarak çemberi kırmak Almanya için mühim bir dış politika hedefiydi. Bunu gerçekleştirmek için savaşmak yerine Alman

¹¹⁶ A.C.D., "Çekler Almanya'nın harpten çekineceğine kani", *Akşam*, 7 Nisan 1938, s.7.

¹¹⁷ A.g.m.

¹¹⁸ Selim Ragıp Emeç "Almanlara ve Fransızlara göre Çekoslovakya'nın ifade ettiği mana nedir?" *Son Posta*, 1 Haziran 1938 s. 3.

¹¹⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, "Avrupa'da iki tehlike", *Yeni Sabah*, 30 Mayıs 1938, s.1-3.

¹²⁰ *Son Posta*, 29 Mart 1938, s.1.

¹²¹ *Son Posta*, 30 Mart 1938, s.1.

¹²² *Son Posta*, 31 Mart 1938, s.7.

¹²³ *Son Posta*, 22 Nisan 1938, s.3.

¹²⁴ *Tan*, 14 Nisan 1938, s.1.

¹²⁵ Selim Ragıp Emeç, "Orta Avrupada "Seddiçin" Yapmak Modası Baş Gösterdi", *Son Posta*, 3 Nisan 1938, s.3.

¹²⁶ *Son Posta*, 10 Nisan 1938, s.1.

¹²⁷ 12 Mart 1938'de Almanya, Avusturya'yı ilhak etti.

¹²⁸ 1894 yılında Fransa ile Rusya Almanya'ya karşı askeri bir ittifak kurmuşlardı. (Armaoğlu, 1991, s.30.)

azınlığı kullanmaktaydı.¹²⁹ Fransızlar, Almanya'nın Çekoslovakya'ya saldırmasından gerçekten endişeliydiler.¹³⁰

Çekoslovak Hükümetinin Milliyetler Statüsü adındaki yasa çalışmalarına karşılık Südetlerin isteklerini açıklaması beklenen Südet Alman Partisi Lideri Henlein, Nisan ayının başlarında Berlin'e giderek Alman yetkililerle görüşmüştü.¹³¹ Henlein, 24 Nisan 1938'de Karlsbad'da (Karlovy Vary) yaptığı konuşmada merakla beklenen Südet isteklerini açıkladı.¹³² Henlein'in talepleri sekiz maddeydi. Özeti, Nazi ilkelerine göre kurulmuş bir otonomi arzusu, Çekoslovak dış politikasının değiştirilerek Fransa ve Rusya ile imzalanan anlaşmaların feshiydi.¹³³ Çekoslovakya, arkasında duracağını düşündüğü Fransa'ya güvenerek, bağımsızlık anlayışına aykırı olan bu Alman isteklerini yerine getirmek istemedi. Fransa'nın desteğini çekmesi Çekoslovakya'yı Almanya karşısında zor bir duruma düşürdü. Fransa, Südet Meselesinin aslında Orta ve Doğu Avrupa'da bir Alman hegemonyası meselesi olduğunu iddia ediyordu.¹³⁴ Lakin, Fransa açıkça ayak sürümeye başlamıştı. Südetlerin istediği özerkliğin ülkenin parçalanması demek olduğunu bilen Çekler buna yanaşmak istemediler. Fakat Çekoslovakya'yı koruyacağına söz veren Fransa İngiltere'den bağımsız hareket edebilecek durumda değildi. Fransa, İngiltere'nin yönlendirmesiyle Çekoslovakya'nın Südet meselesinde taviz vermesini istedi. Çekoslovakya, bunu kabul etmekle birlikte çekincelerini açıkça dile getirdi. Çekoslovakya Dışişleri Bakanı Krofta, verilenlerin Südetleri memnun edip etmeyeceği, Henlein ile Almanya'yı tatmin etme işinin nereye kadar varacağını sorgulayan bir açıklama yaptı.¹³⁵

Henlein'in yaptığı konuşma, Berlin'de memnuniyetle karşılandı. Alman Basını, bu taleplerin son derece makul ve demokratik olduğunu iddia ettiler. Çekoslovakya'daki azınlıklar meselesinin bir iç mesele değil uluslararası bir mesele haline geldiğini de ileri sürdüler.¹³⁶ Fransız Basınında ise Henlein'in teklifleri kabul edilemez bulundu. Çekoslovakya'nın komşusu Macaristan'da da büyük bir miting düzenlenerek Çekoslovakya'nın Trianon Antlaşması ve Sovyetler Birliği ile olan ittifak antlaşması nedeniyle Avrupa barışını tehdit ettiği açıklandı.¹³⁷

Çekoslovakya, Südetler'e özerklik vermeyi ve dış politikasında değişiklik yapmayı kesin olarak reddetti. Prag'da bütün gazeteler Südet kongresinin ve Henlein'in açıklamalarının arkasında Alman eli olduğunu yazdılar. İngiltere ve Fransa da aynı kanaatle idi.¹³⁸ Fransa ve İngiltere, Südet Meselesinin uzlaşma ile çözülmesi konusunda anlaşmışlardı.¹³⁹ Ancak Çekoslovakya Almanları meselesi Avrupa barışı ve dengesini bozan büyük bir soruna dönüşmüştü.¹⁴⁰ Almanya, özellikle basın yoluyla Çekoslovakya'ya baskı yaparak Henlein'in açıkladığı Südet tekliflerini kabule zorlamaktaydı.¹⁴¹ Almanlar belli ki savaş çıkmasa bile Çekoslovakya'yı sıkıştırmaya, baskı ve hakaretlerine devam edecekti. Göbels'in, yaptığı bir konuşmada "Onlar (Çekler) on üç, biz ise yetmiş beş milyonuz" demesi bunun en açık işaretlerinden biriydi.¹⁴²

Fransa'nın İngiltere ile Çekoslovakya işini barış içinde halletmek için Südetlerin istediği özerkliği vererek çözüme kararı aldıklarını Çekoslovakya hükümetine bildirmişlerdi. Çekoslovakya'nın federatif sisteme geçerek Südet Almanlarına özerklik vermesine karşılık her iki devlet de Çekoslovakya'nın sınırlarını garanti altına alacaklar, toprak bütünlüğünün korunmasını sağlayacaklardı. İngiltere, Almanya'ya, Çekoslovakya'ya karşı düşmanlık beslemediğine dair verdiği güvenceyi hatırlatacaktı.

¹²⁹ Ahmet Şükrü Esmer, "Almanya ve Ekalliyetler", *Ulus*, 26 Nisan 1938, s.3.

¹³⁰ *Son Posta*, 11 Nisan 1938, s.1.

¹³¹ *Son Posta*, 3 Nisan 1938, s.1.

¹³² *Tan*, 25 Nisan 1938, s.1-10.

¹³³ TDA, 501. 31264. 123950. 12., 30 Nisan 1938.

¹³⁴ Ahmet Şükrü Esmer, "Çekoslovakya ve Devletler", *Ulus*, 10 Mayıs 1938, s.3.

¹³⁵ *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1938, s.3.

¹³⁶ *Ulus*, 26 Nisan 1938, s.3.

¹³⁷ *Ulus*, 27 Nisan 1938, s.3.

¹³⁸ *Son Posta*, 27 Nisan 1938, s.1.

¹³⁹ *Son Posta*, 30 Nisan 1938, s.1.

¹⁴⁰ Ahmet Şükrü Esmer, "Küçük Antant'ın büyük meseleleri", *Ulus*, 6 Mayıs 1938, s.3.

¹⁴¹ *Ulus*, 25 Mayıs 1938, s.3.

¹⁴² Ömer Rıza Doğrul, "Sükûnetin Mabaadi", *Tan*, 31 Mayıs 1938, s.3.

İngiltere, Çekoslovakya'ya karşı harekete geçerse garantilerden doğan hakla Fransız-Alman ihtilafına müdahale edeceğini Berlin'e bildirecekti.¹⁴³

Çekoslovakya yönetimi alınan bu kararlardan memnun olduğunu açıkladı. İngiliz gazetelerinden Daily Mail İngiltere ve Fransa'nın aldığı bu kararlar doğrultusunda karışıklıklar meydana geleceğini ve Beneş'in er geç istifa etmek zorunda kalacağını yazdı.¹⁴⁴

Fransa, Çekoslovakya'nın komşuları ve İngiltere ile birlikte Çekoslovakya'nın Almanya'nın istediği gibi İsviçre modelini esas alan bir konfederasyon şeklinde yönetilmesini uygun bulmaya başlamıştı. Çekoslovakya'nın müttefiki olan Romanya'da dahi gazeteler Çekoslovakya'nın İsviçre gibi kantonlara ayrılarak yönetilmesinden başka çözüm olmadığını, eğer Çekoslovakya bu çözüme yanaşmazsa Romanya'nın ona yardımcı olmayacağı yazıldı. Fransa ise İngiltere'nin Çekoslovakya'ya karşı olan tutumunu benimseyerek onunla ortak hareket etmekteydi.¹⁴⁵ Bazı Fransızlar bile artık Avusturya'nın ilhakkında Küçük Antant Devletlerinin¹⁴⁶ yanlış tutumunun etkili olduğunu söylemekteydiler. "Habsburgların iş başına gelmesini savaş sebebi sayacağını bilhassa söyleyen Çekoslovakya, yanlış yapmıştır. Habsburglar tahta geçselerdi belki Almanya bu kadar rahat davranamayacaktı. Yine de kendi güvenlikleri kendi ellerindedir" demekteydiler.¹⁴⁷ Çekoslovakya Südetlerin taleplerini kabul etmek zorundaydı. Çünkü Fransa ve İngiltere onu cömert davranması için sıkıştırıyorlardı.¹⁴⁸

3.3. Sovyetler Birliği'nin Durumu

Almanya'nın Çekoslovakya konusunda bu denli haşın davranmasının en önemli nedeni Sovyetler Birliği'ydi. Almanya'nın tehdit olarak gördüğü Sovyetler Birliği ile Çekoslovakya'nın askeri bir pakt imzalaması, Hitler'i çileden çıkarmıştı. Sovyetler Birliğini yönetenler, Hitler'in ne yapmaya çalıştığını iyi analiz etmişlerdi. İngiltere'nin Almanya'ya karşı alttan alan tutumunu Sovyetler Birliği desteklemiyordu. Sovyet Gazeteleri, İngiltere'nin tavrını ve Başbakan Chamberlain'ın yaklaşımını kınadılar. Çekoslovakya'yı şimdi korumayarak savaşı uzaklaştırmış gibi görüldüğünü fakat aslında kendisinin de kesinlikle karışmak zorunda olacağı savaşı daha da yakınlaştırdığını yazdılar.¹⁴⁹

Almanya'nın, basın, diplomasi ve korku yayan "söylentiler" yoluyla Südet Meselesini kendi isteklerine uygun olarak savaşa gerek kalmadan çözme planı işliyordu. Berlin Basını, Çekoslovakya aleyhinde çok şiddetli yazılar ve haberler yayınlamaktaydı. Artık uzlaşma mümkün değildir diye yazmışlardı. Alman Haber Ajansına göre üç yüz Sovyet bombardıman uçağı Romanya üzerinden geçerek Çekoslovakya istikametine uçmuştu. Zamanında, Almanya'nın Çekoslovakya'ya saldırması durumunda Sovyetler Birliği'nin askerleri, silahları ve uçaklarının Romanya üzerinden yardıma gidebileceği konuşulmuştu.¹⁵⁰

Moskova'da Almanya'nın Varşova, Bükreş ve Belgrad hükümetlerine Südet Meselesi daha da gecikirse Almanya'nın Südet çıkarlarını korumak için Çekoslovakya'ya müdahale etmek zorunda kalacağını bildirdiğine dair haberler duyulmuştu. Alman Elçiliği ise Sovyetler Birliği Hükümetine bu şekilde bir bilgi verilmediğini açıkladı.¹⁵¹ Ancak Almanya, Çekoslovakya ile savaşa girerse tutumlarının ne olacağını Moskova, Bükreş ve Belgrad'dan sormuştu.¹⁵² Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Litvinov, antlaşmaya göre Sovyetlerin yardımının Fransa'nın tutumuna bağlı olduğu cevabını vermişti.¹⁵³ 12 Ağustos'ta İngiltere'nin Berlin nezdinde yaptığı girişimin sonuçsuz kalmasının, Almanya'nın Çekoslovakya'ya müdahalesinin çok yakın olduğu düşüncesinin, Moskova, Belgrad ve Bükreş'te

¹⁴³ Akşam, 1 Mayıs 1938, s.2.

¹⁴⁴ Tan, 1 Mayıs 1938, s.1.

¹⁴⁵ Muharrem Feyzi Togay, "Çekoslovakya ve Müttefikleri", *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1938, s.2.

¹⁴⁶ Küçük Antant, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya'nın aralarında yaptıkları bazı anlaşmalarla kurulmuş bir ittifak sistemiydi. Pek çok konuda iş birliği yapmalarına karşın asıl ittifak amacı Macaristan'ın revizyonizmini önlemek ve Habsburg Hanedanının tekrar Avusturya'yı yönetmesine engel olmaktı. Bk. Ömer Rıza Doğrul, "Küçük Antant", Tan, 3 İkinci teşrin 1936, s.2., Recep Arslan, "Türk Elçilik Raporlarına Göre Küçük Antant", *Belgi Dergisi*, S.22, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2021/II, ss. 255-281.

¹⁴⁷ Selim Ragıp Emeç, "Küçük İtilaf ve Avusturya", *Son Posta*, 10 Mayıs 1938, s.3.

¹⁴⁸ Ahmet Şükrü Esmer "Çekoslovakyanın Yeniden Kuruluşu", *Ulus*, 3 Haziran 1938, s.3.

¹⁴⁹ Son Posta, 31 Mart 1938, s.1.

¹⁵⁰ Kurun, 8 Şubat 1936, s.2.

¹⁵¹ Cumhuriyet, 31 Ağustos 1938, s.9.

¹⁵² Akşam, 28 Ağustos 1938, s.2.

¹⁵³ BCA, 30. 10. 0. 0. 22. 494. 18., 08.09. 1938.

yaptığı girişimlerden kaynaklandığı belirtilmişti.¹⁵⁴ Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı, kendisine her sorulduğunda Çekoslovakya'ya destek açıklaması yapmış, Alman elçisinin sorması üzerine de "Sovyet Rusya Çekoslovakya'nın imdadına koşacaktır" demişti.¹⁵⁵ Ancak, Sovyetler Birliği ile Çekoslovakya'nın ittifak anlaşmasının işlemesi, anlaşmaya göre Fransa'ya bağlıydı. Yani Fransa Çekoslovakya'ya yardım ederse Sovyetler Birliği o zaman yardım edebilirdi.¹⁵⁶

Çekoslovakya, 1938 yazını Südet meselesinin çözülmesi umuduyla tüketirken Fransa ve Sovyetler Birliği müttefiklerine yardım edeceklerini her fırsatta açıkladılar. Ancak Südet Almanları, sunulan hiçbir çözüme yanaşmayarak hükümetle uzlaşmadıkları gibi gerginliğin dozunu sürekli artıracak davranışlar içine girdiler. Eylül ayında hem Almanya hem Südetler Çekoslovakya'yı her geçen gün artan büyük bir baskıya maruz bıraktılar. Her iki unsur tarafından Münih Konferansı'na giden yolun taşları döşenirken uluslararası toplum artık Çekoslovakya'yı gözden çıkarmıştı.

Sonuç

1938 yılında Südet Meselesi, azınlıkları kullanarak Çekoslovakya'yı parçalamak, dahası yok etmek isteyen Almanya'nın çabalarıyla Avrupa'da uluslararası bir kriz haline geldi. Aylar boyunca bütün dünya, özellikle Avrupa ülkeleri bu meselenin çözülemeyip büyük bir savaşa yol açması endişesiyle diken üstünde oturdu. İngiltere hem siyasetçileri hem gazeteleri aracılığıyla en baştan itibaren Çekoslovakya'nın kendi ülkesi için hayati öneme sahip olmadığını ve meseleye karışmak istemediğini açıkladı. İngiltere'nin konuya müdahil olması ise baştan beri Çekoslovakya'yı kurtarmak için değil, Südet Meselesi yüzünden savaş çıkmasını önlemek içindi. İngiltere henüz ne askeri ne siyasi olarak bir savaşa hazırdu. Çekoslovakya ile olan ittifakı nedeniyle bir savaşa sürüklenmemesi için Fransa'nın ikna edilmesi gerekiyordu. İngiltere, bunu gerçekleştirmişti. İngiltere, süreç boyunca egemen bir devletin haklarını görmezden gelen bir tutum sergilemiştir. Üstelik Çekoslovakya, Batı demokrasilerini örnek alan, sanayisi ve kültürü gelişmiş bir ülkeydi. Fakat İngiltere açısından önemsiz bir küçük devletti. Fransa ise çıkarlarına aykırı düştüğünde, yaptığı anlaşmaları ve verdiği sözleri hiçe sayarak Çekoslovakya'yı yalnız bıraktı. Fransa'nın Çekoslovakya'ya verdiği garantiye bağlı olan Sovyetler Birliği'nin garantisi de Fransa harekete geçmeyince işlemedi. Sovyetler Birliği, defalarca destek açıklaması yapmasına rağmen açıkça tek başına Almanya'yı karşısına alacak bir hareketten de kaçındı. Avrupa ülkelerinin siyasetçi ve diplomatları ile gazeteleri aylar boyunca Çekoslovakya ve Südet meselesini tartıştı. Fakat Çekoslovakya bu konuda her geçen gün yalnız bırakıldı. Çekoslovakya'nın güvenliği için en önemli unsurlar olarak gördüğü Milletler Cemiyeti, Küçük Antant ve Fransa tamamen etkisiz kaldılar. Yıllar boyu müttefikleri ve dostları olan bu ülkenin Almanya tarafından parçalanmasını ve işgalini sessizce izlediler.

Alman Hükümetinin bu süreçte, ilgili bütün devletlerin durumunu doğru değerlendirerek tepkilerini tahmin etmesi, kendisi açısından süreci ve Südet Almanlarını iyi yönlendirmesi arzu ettiği neticeyi almasını sağladı. İtalya'nın Almanya'nın yanında yer alması, Almanya'nın bu sonuca ulaşmasını kolaylaştırdı. Savaşmaya gerek kalmadan, uluslararası baskı ve iç karışıklıklarla genç bir devlet parçalanma sürecine götürüldü. Hitler, kelimenin tam anlamıyla, Südetler konusunda İngiltere ve dünyanın geri kalanına ölümü gösterip sıtmaya razı etti. Eylül ayında hızlanarak devam eden Südet Meselesi, ilgili ülkeleri Münih Konferansı'na götürürken, Çekoslovakya'nın parçalanıyor olması yeni bir dünya savaşı ihtimali karşısında ehveni şer olarak görüldü. Adeta eski zamanların kurban vererek tanrıları yatıştırma anlayışını andırırçasına Avrupa ülkeleri, Çekoslovakya'yı Almanya'ya kurban vererek kendilerini kurtarmak, ufukta görünen yıkıcı savaşı önlemek istediler.

Türk Diplomatları Çekoslovakya Meselesini hassasiyetle takip ederken Türk Basını da konuya aynı ilgiyi gösterdi. Çekoslovakya'nın Türkiye gibi yeni kurulmuş bir ülke olması, iki ülke arasındaki geniş ticari ilişkiler ve olumlu siyasi ilişkilerin bunda etkisi büyüktü. Ancak Avrupa'da Çekoslovakya yüzünden çıkabilecek yeni bir büyük savaş endişesinin rolü de gözden kaçmamalıdır. Genel anlamda Türk Basını, Çekoslovakya için olumlu ve dostça bir yaklaşıma sahipti. Fakat Çekoslovakya'nın ve Cumhurbaşkanı Edvard Beneş'in 1919 yılı barış konferanslarındaki Türkiye karşıtı tutumu özellikle 1938 yılında zaman zaman hatırlatılmıştır. Fransa ile Türkiye arasında önemli bir gerilime neden olan

¹⁵⁴ Akşam, 1 Eylül 1938, s.1.

¹⁵⁵ Kurun, 31 Ağustos 1938, s.1.

¹⁵⁶ Ulus, 24 Eylül 1938, s.3.

Hatay Meselesinde de Çekoslovakya, müttefiki Fransa'nın yanında yer aldı. Basın, bunu açıkça eleştirmese de bazı yorumlarda rahatsızlık belli edildi. Çekoslovakya'nın Almanya ve diğer komşularıyla olan ilişkileri konusunda ise taraf tutmaktan kaçınan bir tutum sergilendi. Ancak Çekoslovakya'nın yönetim hataları ve dış politikada başka devletlere fazlaca güvenmesi 1938 yılında sıklıkla tenkit edildi. Türkiye'nin pek çok sanayi ürünü, özellikle silah ve mühimmat satın aldığı Çekoslovakya ile olumlu seyreden ticari ve siyasi ilişkileri, iki ülkenin birbirleri için doğrudan çıkar çatışmasına yol açacak bir meselelerinin olmayışı, basının konuyu ele alışına da yansımıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

BCA, 30. 10. 0. 0 /222. 494. 13., 09. 07. 1938.

BCA, 30. 10. 0. 0. 22. 494. 18., 08.09.1938.

TDA, 534. 37302 149751. 19, 23. 08.1937.

TDA, 501.31264. 123950. 12., 30.04.1938.

TDA, 534. 37302. 149750. 13, 27.04.1938.

TDA, 501.31563. 124846.1., 04. 07.1938.

Resmi Yayınlar

Ayın Tarihi

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Kurun Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Son Telgraf Gazetesi

Tan Gazetesi

Ulus Gazetesi

Yeni Sabah Gazetesi

Kitap ve Makaleler

Aras, T.R. (1945). Görüşlerim, Semih Lûtfî Kitabevi, İstanbul.

Armaoğlu, F. (1991). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980 C.1.,7.bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Beneş, E. (1936). The Problems of Czechoslovakia, Orbis Publishing Co. Prague.

Berend, I T. (2011). 20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi, Çev. Serpil Çağlayan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Birgen, M. (1938). "Avusturya- Macaristan İmparatorluğundan Zorla ve Gayri Tabii Olarak Doğurtulan Bir Çocuk: Çekoslovakya", Son Posta, 15 Mart, s.7.

Bükülmez, Y. O. (1935). "Rus-Çek Paktı ", Tan, 13 Mayıs, s.5.

Capek, K. (1995). Talks with T.G. Masaryk, trans. Michael Henry Heim, Catbird Press, North Haven, Connecticut.

Corc, L. (1938). "Avrupanın Mukadderatını Değiştirecek İki Ziyaret", Cumhuriyet, 28 Temmuz, S.3.

- D, A.C. (1938). "Çekler Almanya'nın Harpten Çekineceğine Kani", Akşam, 7 Nisan s.7.
- Daver, A. (1937). "Bir Harb Kehanetini Tahlil", Cumhuriyet, 2 Mart, s.1.
- Doğrul, Ö.R. (1938). "Otomatik Taahhütler", Tan,25 Mart, s.3.
- Doğrul, Ö.R. (1938). "Çekoslovakyanın Yeni Tedbirleri", Tan, 30 Mart, s.3.
- Doğrul, Ö.R. (1938). "Sükûnetin Mabaadi", Tan, 31 Mayıs, s.3.
- Doğrul, Ö.R. (1938). "Çek Meselesi İçin Yeni Bir Çare", Tan, 27 Temmuz, s.3.
- Emeç, S.R. (1938). "Blum Kabinesi ve Orta Avrupa Vaziyeti", Son Posta, 15 Mart, S.3.
- Emeç, S.R. (1938). "Bir İngiliz Nazırının Yaptığı Gaftan Çıkan Hakikat", Son Posta, 25 Mart, S.3.
- Emeç, S.R. (1938). "Orta Avrupa'da "Seddiçin" Yapmak Modası Baş Gösterdi", Son Posta, 3 Nisan, S.3.
- Emeç, S.R. (1938). "Küçük İtilaf ve Avusturya", Son Posta, 10 Mayıs, S.3.
- Emeç, S.R. (1938). "Almanlara ve Fransızlara Göre Çekoslovakya'nın İfade Ettiği Mana Nedir?" Son Posta, 1 Haziran, S. 3.
- Esmer. A.Ş. (1937). "Delbos'un Orta Avrupa Seyahati", Ulus, 1 Aralık, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Almanya ve Çekoslovakya", Ulus, 6 Mart, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Orta Avrupa ve Almanya", Ulus, 11 Mart, s.3
- Esmer. A.Ş. (1938). "İngiltere'nin Tarihi Rolü", Ulus, 23 Mart, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Çekoslovakya'daki Almanlar", Ulus, 24 Mart, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "İngiltere Ne Zaman Harbeder?", Ulus, 28 Mart, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Almanya ve Ekalliyetler", Ulus, 26 Nisan, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Dünkü ve Bugünkü Çek-Cermen Münasebetleri", Ulus, 29 Nisan, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Küçük Antant'ın Büyük Meseleleri", Ulus, 6 Mayıs, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Çekoslovakya ve Devletler", Ulus, 10 Mayıs, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Harb Tehlikesi mi?", Ulus, 23 Mayıs, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Orta Avrupa Buhranı", Ulus, 31 Mayıs, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Orta Avrupa'da Almanya ve İngiltere", Ulus, 2 Haziran, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Çekoslovakyanın Yeniden Kuruluşu", Ulus, 3 Haziran, s.3.
- Esmer. A.Ş. (1938). "Çekoslovakya İhtilafı ve İngiltere", Ulus,28 Temmuz, s.3.
- Favroney, J. (1938). "Çekoslovakya ve Avrupa Muvazenesi", Cumhuriyet, 27 Mayıs, s.5.
- Flandin, P.E. (1938). "Çekoslovakya Karşısında Avrupa, Almanya", Yeni Sabah, 29 Temmuz, s.3.
- Girgin, K. (1975). Çağdaş Politika ve Diplomasi El Kitabı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Johnstone, J.C. (1938). "Çekoslovak Devleti Nasıl Teşekkül Etti?", Cumhuriyet, 28 Mart, s.7.
- Kaplan, A.K. (2022). "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa Devletlerinin Rus İç Savaşına ve Rus Mültecilerine Bakışı", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XXII/44, s.182.
- Kazan, F. (1937). "Orta Avrupa Vaziyeti", Akşam, 8 Mayıs, s.5.
- Kazan, F. (1937). "Çekoslovakya Almanları", Akşam, 21 Aralık, s.5.
- Kazan, F. (1938). "İngiltere ve Orta Avrupa", Akşam, 23 Mart, s.5.
- Kazan, F. (1938) "Çekoslovakyanın İstiklali ve İngiltere", Akşam, 27 Mart, s.5.

- Kornat, M. (2024). "The Sudeten Crisis in 1938 and the Problem of the Red Army's Passage through Poland", *Dzieje Najnowsze*, Vol. LVI - 4, p.5-27.
- Lee, S. J. (2004) *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, 2.bs., çev. Savaş Aktur, Dost Kitabevi, Ankara.
- Levine, I.D (1917). "The Birth of New Nations – Bohemia", *New York Tribune*, 8 July, s.3.
- MacDonald, C. A. (1981). *The United States, Britain and Appeasement 1936–1939*, Palgrave Macmillan, UK.
- Nadi, Y. (1938). "Çemberlayn'ın Nutku ve Avrupa Muvazenesinde İngiltere", *Cumhuriyet*, 28 Mart, s.1.
- Nadi, N. (1938). "Çek Meselesi", *Ulus*, 31 Mayıs, s.3.
- Nodo, L. (1938). "Çek Meselesi", *Cumhuriyet*, 9 Ağustos, s.3.
- Nosek, V. (1918). *Independent Bohemia*, J.M. Dent&Sons Ltd., London.
- Pertinaks, (1938). "Çekoslovakya ve Almanya", *Ulus*, 23 Ağustos, s.5.
- Roberts, J.M. (2022) *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Sadak, N. (1938). "Orta Avrupa'da İngiltere'nin Hakemliği", *Akşam*, 27 Temmuz, s.1.
- Sander, O. (2002). *Siyasi Tarih 1918- 1994*, 10.bs., İmge Kitabevi, Ankara.
- Shirer, W. (1977). *Günü Gününe Nazi İmparatorluğu*, çev. Müzehher Vâ-nû, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Togay, M. F. (1937). "Çekoslovakya Almanları", *Cumhuriyet*, 20 Aralık, s.2.
- Togay, M.F. (1938). "İki Mihver", *Cumhuriyet* 12 Mayıs, s. 2.
- Togay, M.F. (1938). "Çekoslovakya ve Müttefikleri", *Cumhuriyet*, 28 Mayıs, s.2.
- Togay, M.F. (1938). "Çekoslovakya'daki Milliyetler", *Cumhuriyet*, 14 Temmuz, s.2.
- Togay, M. F. (1938). "Çekoslovakya ve Devletler", *Cumhuriyet*, 25 Temmuz.s.2
- Togay, M.F. (1938) "İngiltere'nin Avrupa Politikası", *Cumhuriyet*, 31 Temmuz s.2.
- Togay, M. F. (1938). "Çekoslovakya İşleri ve İngiltere", *Cumhuriyet*, 30 Ağustos s.2.
- Togay, M.F. (1938) "Südet Almanları", *Cumhuriyet*, 10 Eylül, s.2.
- Toseviç, D. J. (1938). *Çekoslovakya*, Uçak Basımevi, İstanbul.
- Yalçın, H. C. (1938). "Avrupa'da İki Tehlike", *Yeni Sabah*, 30 Mayıs 1938, s.1-3.
- Yalman, A.E. (1938). "Barış Hazırlığı", *Tan*, 2 Mayıs, s.1.